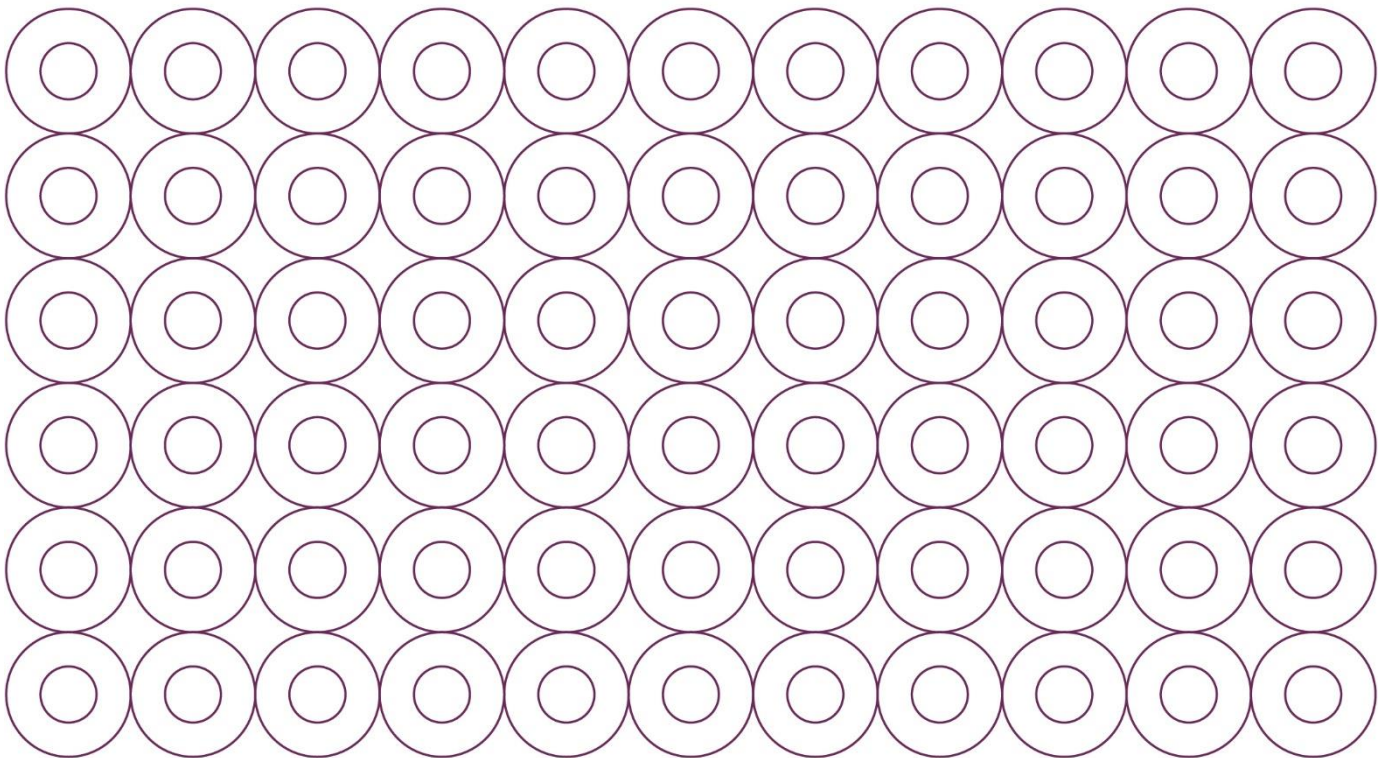




Skolan i världen under covid-19 pandemin

En internationell litteraturstudie



Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-2022:5-SE

Skolverket, Stockholm 2022

Förord

Denna rapport innehåller en internationell litteraturstudie om covid-19-pandemin kopplat till skolan. Syftet med skriften är att ge en bred bild av hur olika skolsystem har hanterat och påverkats av pandemin. Fokus i sammanställningen ligger på grund-, och gymnasieskola samt på OECD-länder men även andra länder berörs i beskrivningen.

Rapporten har skrivits av Katalin Bellaagh som är verksam vid Skolverkets analysavdelning.

Tack till Katarina Nyström och Anna Castberg för värdefulla synpunkter.

Stockholm, 28 mars 2022

Eva Durhan
Avdelningschef

Katalin Bellaagh
Undervisningsråd

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Bakgrund.....	9
1.1 Genomförande och avgränsningar.....	9
1.2 Syftet med denna internationella litteraturstudie.....	10
1.3 Rapportens disposition	10
1.4 Så ska denna rapport läsas.....	11
2. Covid-19 pandemin mellan våren 2020 och våren 2022.....	12
3. Skolstängningar var ett verktyg i försöket att stävja smittan.....	15
3.1 Skolstängningars längd och vilka skolformer som har omfattats varierar mellan 2020 och 2021 och mellan olika länder	15
3.1.1 Länder med lägre medelpoäng på PISA och låginkomstländer har stängt sina skolor under fler dagar.....	17
3.1.2 Skolstängning har blivit en permanent lösning i vissa länder	18
3.2 Skolstängningar bestämdes till övervägande del på nationell nivå.....	18
3.3 Många länder ökade sina utbildningsbudgetar under 2020.....	19
4. Undervisning på distans blev normen under skolstängningarna våren 2020	20
4.1 Beredskapen för digital undervisning var ojämn under våren 2020	21
4.1.1 Det uppstod många tekniska utmaningar i början av pandemin	21
4.1.2 Många lärare hade dålig beredskap för digital undervisning	22
4.2 Vissa länder och regioner strukturerade om undervisningstiden.....	23
5. Skolstängningarna och undervisning på distans har medfört flera negativa konsekvenser	24
5.1 Elevers kunskapsutveckling har påverkats negativt	24
5.1.1 Vissa elever som tidigare inte behövt stöd har drabbats	26
5.1.2 Bedömning och examinering har försvårats i och med undervisning på distans.....	28
5.1.3 Kunskapstappet riskerar att medföra långsiktiga ekonomiska konsekvenser	29
5.2 Likvärdigheten i utbildningen har försämrats	29
5.3 Elevers välbefinnande har försämrats	32
5.3.1 Elever har blivit mer beroende av familjen.....	32
5.3.2 De mest sårbara eleverna har drabbats hårdast även när det gäller hälsa och välbefinnande.....	33
6. Ytterligare åtgärder vidtogs inför läsåret 2020/21	34
6.1 Fortsatt ökad budget till utbildningssektorn under läsåret 2020/21	34

6.2 Satsningar på teknologi för digital undervisning läsåret 2020/21	35
6.2.1 Estland – exempel på god teknologisk beredskap och kunniga lärare	36
6.3 Satsningar på att främja elevers välbefinnande läsåret 2020/21	37
6.3.1 Danmark – exempel på att främja välbefinnandet genom tillit till lärares professionella beslut	38
7. Hybridundervisning dominerade under läsåret 2020/21	40
7.1 Det fanns utmaningar när skolor började öppna upp.....	40
7.2 Hybridundervisning gav flexibilitet i undervisningen.....	41
7.2.1 Innebörden av hybridundervisning skilde sig mellan länder	41
7.2.2 Hybridundervisning minskade överbelastningen elever upplevde under distansundervisning	42
7.3 Lärare ställdes inför nya utmaningar i och med hybridundervisningen	42
7.3.1 Hybridundervisning gav större flexibilitet i undervisningen men krävde större anpassning av lärare.....	43
8. Erfarenheter från perioden med hybridundervisning skiftar	44
8.1 Kunskapsutvecklingen kan ha börjat stabiliseras i vissa länder	44
8.1.1 Bedömning och examinering har upplevts vara fortsatt svårt.....	46
8.2 Likvärdigheten i utbildningen har drabbats under hela pandemin	47
8.3 Elevfrånvaron rapporteras ha varit stor på vissa håll under återgångarna	48
8.4 Ytterligare försämringar rapporteras i elevers välbefinnande.....	48
8.4.1 Frustration hos många elever.....	50
8.4.2 ... men det finns även positiva fynd.....	51
9. Pandemin har fortsatt utvecklas i vågor under hösten 2021 och vintern 2021/22	52
9.1.1 UNESCO pläderar för att skolor ska hållas öppna.....	52
9.1.2 Många länder håller sina skolor öppna trots den ökande smittan.....	53
9.1.3 ...men hög frånvaro bland elever och lärare försvårar undervisningen	53
9.1.4 Avhopp från skolan har ökat bland vissa grupper som en följd av hela pandemin	54
10. Slutsatser och implikationer för framtiden	55
Referenser	57

Sammanfattning

I denna rapport presenterar vi en internationell litteraturstudie av hur olika länders utbildningssystem har hanterat och påverkats av covid-19 pandemin. Fokus ligger på grund-, och gymnasieskola och på OECD-länder men även andra länder berörs i beskrivningen. Rapporten är ett komplement till de nationella rapporter om covid-19-pandemins konsekvenser som Skolverket redovisar.

Litteraturstudien visar följande:

- **Skolstängningar sågs i pandemins början som en generell lösning för att stoppa smittspridningen.** Gymnasieskolor har hållits stängda under en längre tid än grundskolor på de flesta håll. Länder med låga kunskapsresultat och låginkomstländer har använt skolstängning mer än länder som presterar högre på de internationella kunskapsmätningarna, eller som hör till mellan- eller höginkomstländerna. Ju mer kunskaper världen fick om pandemins påverkan, desto färre länder stängde ner sina skolor helt.
- **I början av pandemin hade de flesta länder dålig beredskap för en övergång till undervisning på distans, framför allt till en digital sådan.** Detta berodde såväl på tekniska utmaningar som på kompetensbrister. Inför pandemins senare vågor genomförde många länder olika typer av insatser för att kunna förebygga ytterligare utmaningar. Det var vanligt att det tillskötts extra ekonomiska medel till utbildningssektorn.
- **Spännvidden av hur undervisningen bedrevs på distans har varit stor i världen.** Det har förekommit allt från pappersbaserat ta-hem-material eller utbildning via radio- och TV-sändningar, samtal per telefon, videomöten, förinspelade lektioner och uppgifter till undervisning genom digitala utbildningsplattformar. Radiosändningar var den mest använda metoden i 92 procent av låginkomstländerna, medan 96 procent av höginkomstländerna tillhandahöll digitala plattformar för digitalundervisning minst på en utbildningsnivå.
- **Läsåret 2020/21 dominerades av en blandning av undervisning på distans och undervisning på plats i många länder.** Denna period har inneburit större flexibilitet i undervisningen och en mer balanserad arbetsbörda för elever jämfört med innan. Samtidigt har den också medfört nya utmaningar för lärare, bland annat planeringsmässigt, behov av att kunna tackla elevers frånvaro och följa hygienföreskrifter.
- **I flera rapporter beskrivs att förutsättningarna för standardiserade prov och examinationer har försämrats under pandemin.** I många länder är elever beroende av standardiserade prov och examinationer av olika slag för att kunna gå vidare till nästa utbildningsnivå. Dessa har ställts in på många håll, ibland upprepade gånger. Det har också förekommit att villkoren för examensprov och dylikt har ändrats. Genomförande av praktik på yrkesutbildningar och dess bedömning har försämrats kraftigt. Tonvikten har

förskjutits till formativ bedömning under pandemin. Det förs diskussioner om att justeringar av villkoren för examen och prov samt att förändrad bedömning och betygssättning kan ha medfört en betygsinflation i vissa fall.

- **Analyser tyder på att det har skett ett generellt kunskapstapp under pandemin.** Initiala kvasiexperimentella studier visar på en tydlig negativ kunskapsutveckling hos elever, exempelvis i matematik och läsförståelse. Skattningsstudier som utgår från tidigare kunskaper om distansundervisningens effektivitet jämfört med närundervisningens visar detsamma. Dessa pekar också mot att ju längre skolstängningarna varar, desto större blir dess konsekvenser för elevernas kunskapstapp, skolavhopp och länders ekonomiska utveckling. Samtidigt finns det enkät- och intervjustudier där respondenterna är mer försiktiga i sina bedömningar av kunskapstapp. Länderna har varit mer restriktiva med generella skolstängningar under senare delen av pandemin och det finns indikationer på att vissa länder har lyckats reparera de tidigare kunskapstappen till en del. Det är möjligt att omikronvågen med omfattande frånvaro som följd, har förstärkt kunskapstappet, men det är för tidigt att uttala sig om det.
- **Kunskapstappet har inte påverkat eleverna lika, utan det förstärker ytterligare de existerade sociala skillnaderna och den olikvärdighet som redan tidigare betraktades som den största utmaningen inom många utbildningssystem.** Enligt flertalet rapporter har de elever som redan före pandemin hade det tuffast drabbats mest, exempelvis asylsökande, elever med olika typer av funktionsnedsättningar och elever med svag socioekonomisk bakgrund. Hemförhållanden i allmänhet har fått stor betydelse för elevers möjligheter till lärande. Även vissa elever som inte hade problem med sina studier före pandemin har påverkats. Det lyfts i vissa skrifter att hur en elev har klarat utmaningarna, är mycket individuellt och har varit delvis oförutsägbart.
- **Elevers välbefinnande har försämrats avsevärt under pandemin.** Skolstängningar och undervisning på distans har lett till ökad stress, oro, social isolering och ökade konflikter och våld i hemmet på många håll. Ju längre pandemin fortskred, desto mer allvarliga psykiska symtom beskrivs i litteraturen. Genomgången av studier visar att förekomsten av ångest, depression och en känsla av ensamhet har tilltagit under 2020/21 hos många ungdomar. Avhopp från skolan har också ökat under pandemin. Även när det gäller välbefinnande och hälsa samt skolavhopp har de mest sårbara eleverna drabbats hårdast inom de flesta länder, men också globalt.
- **Många länder har utvecklat en viss digital mognad under pandemin och digital teknik i undervisningen verkar vara här för att stanna.** Det finns även andra erfarenheter som utbildningssystemen tar med sig på vägen ut ur krisen och som nämns i rapporter. Frågor om läro-, och kursplaners innehåll och omfattning, bedömning av elevers kunskaper och skolans roll i att främja elevers välbefinnande är några aspekter som ansvariga för skolan kommer att

behöva ta tag i vid sidan om insatser som bidrar till kunskapsutveckling och en likvärdig skola.

- **Trots pandemins negativa påverkan finns indikationer på att kunskapsstappet går att vända och att elevers välbefinnande kan förbättras.** Länder har agerat snabbt för att bromsa smittspridningen och för att skolor samtidigt ska kunna genomföra undervisningen. Utan lärarnas stora insatser skulle undervisningen heller aldrig ha kunnat genomföras, oavsett vilka åtgärder som har satts in av nationella aktörer. Vi befinner oss nu i ett läge där vi kan bygga vidare på de erfarenheter vi har fått med oss under pandemin.

1. Bakgrund

Enligt regleringsbrevet för 2022 ska Skolverket bland annat följa upp och utvärdera covid-19-pandemins konsekvenser för skolväsendet. Myndigheten har presenterat ett antal delredovisningar under 2021 och kommer att lägga fram ytterligare rapporter under 2022. Dessa innefattar tematiska beskrivningar av förskolan, grund- och grundsärskolan, gymnasie- och gymnasiesärskolan respektive kommunal vuxenutbildning men även sammanfattande rapporter som ger en samlad bild. Rapporterna bygger till största delen på nyinsamlad empiri och den dialog myndigheten har fört med relevanta aktörer. I de nationella rapporterna relateras resultaten även till de undersökningar som andra, framför allt svenska myndigheter och forskare, har publicerat om skolan under pandemins gång. Denna litteraturstudie utgör ett komplement till Skolverkets nationella rapporter genom att den sammanfattar hur pandemins påverkan beskrivs internationellt.

1.1 Genomförande och avgränsningar

Till grund för denna internationella utblick ligger genomgång av cirka 140 rapporter. Den bygger dock i huvudsak på ett 70-tal myndighets- och forskningsrapporter samt skrifter av olika internationella organisationer. Litteratursökningen genomfördes mellan oktober 2021 och februari 2022 genom en iterativ process¹. Rapporterna som sammanställningen bygger på har publicerats mellan våren 2020 och februari 2022.

Litteraturstudien gör inte anspråk på att kunna visa en fullständig bild av vad som har skrivits utanför Sveriges gränser. Sökningarna begränsade sig till rapporter som beskriver grund- och gymnasieskolan och vissa centrala teman som också har varit viktiga i de nationella redovisningarna. En annan viktig avgränsning har varit att framför allt fokusera på skrifter som inte enbart beskriver den s.k. första vågen utan som sträcker sig till läsåret 2020/21 eller perioden därefter. Detta görs för att kunna skildra en mer aktuell och samlad bild. Rapporter som enbart bygger på data från våren 2020 men som trots det bedömts kunna bidra med generella kunskaper, berörs också för att kunna skildra en kronologisk bild av de utmaningar utbildningssystemen mött och de lösningar de har använt sig av.

Det finns förhållandevis många, framför allt forskningsartiklar som enbart behandlar den första vågen av pandemin, våren 2020, eller en specifik aspekt av den. Även då dessa håller hög kvalitet och har publicerats relativt nyligen, inkluderar vi bara ett fåtal av dem i denna genomgång på grund av att de kan ha förlorat sin relevans.

¹ Under arbetet med denna rapport tillämpades en iterativ metod för litteratursökning. Närmare bestämt har litteratursökningen utgått från ett antal kända publikationer av ex. OECD, EU och UNESCO samt resultat från breda sökningar på internet och forskningsdatabaser. Vartefter kunskapen om området ökade gjordes ytterligare sökningar baserade på de nya kunskaperna. Vid varje iteration användes de högst rankade träffarna.

Flera av rapporterna som ligger till grund för denna studie behandlar endast ett land eller en specifik aspekt av pandemins konsekvenser för elever och skolväsendet. Det prioriteras rapporter som fokuserar på länder med en samhälls- och/eller skolstruktur som liknar Sveriges, eller som har en kunskapsutveckling som kan vara intressant för Sverige. Vissa aspekter beskrivs också med exempel från ett specifikt land. Att göra direktjämförelser med Sverige är ofta vanskligt men kommer att göras där det framstår som särskilt relevant och/eller möjligt att göra.

Även om omställningen under pandemin kraftigt har påverkat lärares förutsättningar, fokuserar denna beskrivning mest på hur elever har påverkats. Detta innebär att vi inte beskriver lärarperspektivet fullt ut, även då lärare är en avgörande faktor för elevers möjligheter att kunna tillgodogöra sig kunskaper.

Pandemin har skakat om hela världen. De politiska och icke-politiska organ som ansvarar för utbildningsfrågor har på olika sätt velat agera snabbt och kraftfullt. Många har skapat riktlinje-, strategi- och andra stöddokument att hjälpa sina medlemsländer och utbildningsanordnare. Vi har dock valt att begränsa oss till uppföljnings-, och utvärderingsrapporter och tar inte upp dessa andra typer av dokument.

1.2 Syftet med denna internationella litteraturstudie

Litteraturstudien fokuserar på sådana kartläggningar, uppföljnings- och utvärderingsrapporter som har tittat på vilka åtgärder och verktyg länder, regioner, huvudmän eller skolor faktiskt använt och som också beskriver hur dessa har fungerat, samt som i möjligaste mån även drar slutsatser om dess konsekvenser.

Huvudsyftet med denna rapport är att ge en bred bild av hur olika utbildningssystem har hanterat och påverkats i kölvattnet av pandemin.

Frågor som skriften vill besvara är:

- Hur har andra länder ställt om till undervisning på distans när skolor varit stängda för närundervisning?
- Vad har varit de största utmaningarna med undervisning på distans och med hybridundervisning?
- Hur har elevers kunskapsutveckling, utbildningens likvärdighet och elevers välbefinnande påverkats?
- Vilka lärdomar kan dras från länders och skolors agerande inför framtiden?

1.3 Rapportens disposition

Denna rapport följer en kronologisk ordning under pandemin och samtidigt en temaindelning som i möjligaste mån överensstämmer med Skolverkets nationella

rapporter. Först summeras hur covid-19 pandemin har utvecklats i världen. Därefter följer en sammanfattning av hur skolstängningarna har sett ut internationellt och på vilka alternativa sätt länder har organiserat undervisningen under pandemins olika faser. Vidare ges det exempel på hur länder har förberett sig för fortsatta skolstängningar under 2020/21 och hur distans- och hybridundervisning har påverkat elevers lärande, utbildningens likvärdighet och elevernas välbefinnande. Under lärandeavsnittet tas också upp lärar- och bedömningsfrågor och eventuella övriga aspekter. De olika temana hänger tätt samman och det går inte alltid att dra en skarp gräns mellan dem. Detta gör att det ibland inte är självklart inom ramen för vilket tema en viss aspekt ska redovisas. Det kan även förekomma att en och samma aspekt berörs inom flera teman.

1.4 Så ska denna rapport läsas

Vid läsning av denna rapport ska läsaren tänka på att de studier den bygger på har använt olika typer av design. Vissa studier återger en nationell bild i ett visst land eller ett fåtal jämförbara länder. Andra studier har samlat in data från ett antal eller samtliga EU-länder, medan det också finns underlagsrapporter som bygger på data från flertalet OECD-länder eller som beskriver läget i hundratals länder med helt skilda förutsättningar. En del studier har samlat in data på ett identiskt sätt och kan ge en representativ bild för urvalets population, medan andra har små och riktade urval för att kunna belysa ett fenomen på djupet snarare än att ge en generaliserbar bild.

Vidare uppmärksammas läsaren på att en och samma aspekt inte nödvändigtvis har definierats på samma sätt i alla underlagsrapporter. I många fall förefaller rapportförfattarna ha tagit för givet att alla har en gemensam förståelse av uttryck som exempelvis likvärdighet (eng: equity). Det förekommer även att ett fokusområde, exempelvis kunskapsutveckling och kunskapsstapp (eng: learning outcomes, learning gaps, learning loss) beskrivs genom att egentligen bara en aspekt av den mäts. I dessa fall förs sällan teoretiska diskussioner om vad kunskapsutveckling egentligen är utan begreppet snarare definieras genom mätmetoden. På så sätt beskrivs kunskapsutveckling ibland som en generell upplevelse av kunskapsprogression eller stagnation, medan i andra fall beskrivs elevers kunskapsutveckling i ett specifikt område i ett ämne med hjälp av exempelvis kvasiexperiment². Av denna anledning definieras inte olika begreppsfenomen inledningsvis i denna sammanställning utan de diskuteras då de första gången kommer upp i texten.

² Kvasiexperiment är en studiedesign där försöksdeltagarna inte har delats in slumpmässigt i en försöks- och jämförelsegrupp, utan man använder sig av redan etablerade grupper, som exempelvis skolklasser. Avsaknaden av slumpmässig indelning (randomisering) av försökspersoner är det som skiljer kvasiexperiment från randomiserade kontrollstudier. En annan skillnad är att kvasiexperiment innehåller, till skillnad från experiment, beroende variabler. Källa: Kjellberg, A. & Sörqvist P. (2020).

2. Covid-19 pandemin mellan våren 2020 och våren 2022

Som bakgrund till denna internationella litteraturstudie med fokus på skola, sammanfattas här hur covid-19 pandemin har fortlöpt i världen.³ Det behöver påpekas att denna beskrivning är mycket summarisk och den tar inte hänsyn till alla faktorer som kan påverka pandemins utveckling. Detta avsnitt är tänkt att enbart ge ett visst stöd till att kunna förstå de problem skolsystemen har mött i olika perioder av pandemin. Pandemins utveckling beskrivs här genom dess olika toppar. Topparna i smittspridningen har ofta beskrivits som vågor i media, av experter och myndigheter.⁴ Alla vågor har emellertid inte inträffat i alla länder i världen och på vissa ställen har flera vågor flutit ihop. Detta gör att denna indelning är ungefärlig och främst syftar till att ge en förståelse för pandemins utveckling över tid.

Den första vågen

Såvitt man nu vet började coronaviruset spridas i den kinesiska staden Wuhan någon gång under slutet av 2019. Redan i januari 2020 meddelades fall från ytterligare länder, Thailand, Japan, Sydkorea och USA.

Världshälsoorganisationen (WHO)⁵ namngav smittan med covid-19 den 11 februari 2020.

Viruset spred sig sedan till Europa, troligen via Italien från dess skidorter. Samtidigt rapporterades ett stort antal smittade i Iran i början av mars. WHO kategoriserade covid-19 som pandemi den 11 mars 2020.

Våren 2020 innebar en mycket extensiv smittspridning och höga dödstal kopplade till covid-19, framför allt i Europa, Asien och Nordamerika. Europa utsågs till smittans epicentrum; Italien, Frankrike, Spanien, Storbritannien, Belgien och Nederländerna drabbades hårt. Samtidigt rapporterades det första fallet från Afrika i mars. Denna period kom att betecknas som den första vågen av pandemin. Länder och regeringar, såväl då som längre fram under pandemins gång, har haft olika strategier för att hantera situationen. På vissa håll infördes ingripande åtgärder som har inneburit nedstängningar av samhällen, då människor enbart fick lämna sina hem för att införskaffa livsviktiga varor, karantänsbestämmelser, obligatorisk användning av munskydd mm.

Den första vågen började klinga av vid sommarens intåg i Europa och USA och det inleddes ett intensivt arbete att framställa vaccin mot viruset på flera håll i

³ Denna beskrivning bygger huvudsakligen på följande sidor, om ingen annan referens anges: CNN Health (2022-02-01); ThinkGlobalHealth (2022-03-04) och SOU 2021:89.

⁴ Se exempelvis: Johns Hopkins Medicine (2021-10-21) och Time (2021-11-12)

⁵ WHO är FN:s fackorgan för hälsofrågor med sex huvuduppgifter: erbjuda ledarskap i hälsofrågor, främja forskning och kunskapsspridning, sätta normer/standarder/riktlinjer och befrämja implementeringen av dessa, utveckla etiska och vetenskapligt underbyggda politiska åtgärdsalternativ, ge tekniskt stöd, vara katalysator för förändring, hållbar institutionell kapacitet, utvärdera den globala hälsoutvecklingen. Läs mer här: Folkhälsomyndigheten (2022-02-25)

värden. Samtidigt ökade smittan kraftigt bland annat i Latin-, Sydamerika och Indien.

Den andra vågen

Mot slutet av sommaren 2020 började smittspridningen öka på nytt även i Europa och nådde då samma nivåer som i mars. Frankrike och Storbritannien drabbades hårt igen under hösten. Av de nordiska länderna har Sverige drabbats hårdast i den första och andra vågen, framför allt genom höga dödstal i den första vågen. Samtidigt följde Sverige samma mönster som många andra hårt drabbade länder i Europa, exempelvis Belgien och Nederländerna medan framför allt Norge och Finland var mer förskonade från pandemin.

Under denna period blev Indien ett av de värst drabbade länderna i världen. Senare under hösten drabbades Latin-, och Sydamerika samt USA och Iran på nytt samtidigt som WHO började föra intensiva diskussioner om det stora mörkertalet gällande smittspridningen i Afrika. Den nya vågen medförde att många länder införde skärpta restriktionerna än en gång.

Så småningom påvisades viruset på alla kontinenter, även Antarktis som fick sina första sjukdomsfall bekräftade den 21 december 2020. Samma dag godkände EU det första vaccinet mot covid-19. WHO:s godkännande kom tio dagar senare, den 31 december 2020.

Den tredje vågen

Efter nyår 2021 började fler och fler länder genomföra ett vaccinationsprogram mot covid-19 samtidigt som smittspridningen fortsatte och så småningom utmynnade i en tredje våg. Ryssland, Spanien, Italien, Turkiet, Mexiko hade särskilt hög smittspridning. Norden uppvisade likartade mönster som i den andra vågen när det gäller smittspridning. Skillnaden för Sveriges del var att dödstalen var lägre under denna våg.

Europaparlamentet antog ett ramverk för utformningen av ett digitalt covidbevis och WHO klassificerade en ny virusvariant, delta, som en global "variant av oro". I maj framförde WHO:s generaldirektör Tedros Abhanom Ghebreyesus kritik mot att det råder en "skandalös orättvisa" när det gäller länders tillgång till vaccin mot covid-19.

Med sommaren började smittspridningen sakta ned i Europa och från 1 juli 2021 började länder använda EU:s digitala vaccinationsbevis som också tillät ett friare resande, i alla fall inom Europa. Samtidigt ökade smittan i Indien, i hela Syd- och Sydostasien och även i Sydafrika.

Medan de rika länderna började erbjuda vaccination för barn och påfyllnadsdoser för vuxna från sommaren 2021 hade ytterst få i Afrika fått sin första vaccination. Detta lyftes bland annat av afrikanska statshuvuden på ett möte vid Förenta

nationernas (FN)⁶ Generalförsamling och benämnes som ”vaccinationsapartheid”.⁷

Den fjärde vågen⁸

Deltavarianten, som spred snabbare än tidigare virusvarianter, oroade mer och mer i Europa och i världen. European Center for Disease Prevention and Control (ECDC) varnade under sommaren 2021 för en överdriven optimism och påpekade att deltavarianten förväntas stå för 90 procent av alla covid-19-fall i EU i slutet av augusti.⁹

Hösten 2021 startade lugnt i flertalet västeuropeiska länder medan smittan rapporterades slå rekord i Östeuropa mot slutet av oktober. Regionen utmärktes av låg vaccinationstäckning jämfört med övriga europeiska länder och höga dödstal kopplat till covid-19.¹⁰ Jämte dessa länder ökade smittan kraftigt på nytt även i Tyskland och Österrike.

Deltavariantens spridning hann inte ta slut i alla länder förrän en ny virusvariant dök upp i slutet av november 2021. Den fick namnet omikron och klassificerades av WHO som en ”variant av oro”. Omikron väckte stor oro världen över, inte minst i de nordiska länderna, med sin mycket snabba förmåga att spridas. Länder agerade snabbt och införde stränga restriktioner. Det räckte inte längre att ha covidbevis för att åka in i ett annat EU-land utan det krävdes negativa testresultat och nedstängningar, munskydd och arbete hemifrån blev vanliga åtgärder igen. Regeringar uppmanade med ännu större eftertryck att människor skulle vaccinera sig, och exempelvis i Österrike infördes vaccinationsplikt för den vuxna befolkningen.

I början av 2022 sköt smittotalen upp till aldrig tidigare skådade höjder i Europa och övriga delar av världen. Samtidigt uppenbarades det rätt snabbt att omikron ger mildare symptom, framför allt hos fullvaccinerade personer. Länder behöll sina försiktighetsåtgärder i olika grad februari ut,¹¹ mycket för att säkerställa att hälso- och sjukvården klarar av utmaningarna och för att skydda de mest utsatta personerna, exempelvis de som av olika anledningar inte kan vaccinera sig.

Till och med mars 2022 har mer än 440 miljoner människor haft en konstaterad smitta av covid-19 och nästan 6 miljoner har dött av covid-19.¹² Alla länder har inte drabbats likadant. Pandemins olika vågor har inte inträffat samtidigt i olika delar av världen. När ett land genomgick sin första smittovåg, kunde ett annat redan drabbas av sin andra. Länder har inte heller drabbats lika hårt i alla vågor. Med tiden har vaccinationer och medicineringen mot covid-19 också utvecklats.

⁶ FN grundades 1945 och består för närvarande av 193 medlemsländer.

FN:s verksamhet omfattar alla områden av internationell politik och delas traditionellt in i tre stora ämnesblock:

Fred, säkerhet och nedrustning

Mänskliga rättigheter och demokrati

Hållbar utveckling och fattigdomsbekämpning Källa: Svenska FN-förbundet (2021).

⁷ Aljazeera (2021-09-23).

⁸ I vissa skrifter och i vissa länder talar man även om en femte våg, ex i USA och i Östeuropa, men denna sammanfattning utgår från Koronakommissionens våguppläning. SOU 21:89.

⁹ ECDC (2021-06-23).

¹⁰ Reuters (2021-10-24).

¹¹ Litteraturinsamlingen avslutades 2022-02-24.

¹² Center for Systems Science and Engineering (CSSE) vid Johns Hopkins University (2022-03-05)

Vaccinationstäckningen, vilket påverkar länders möjligheter till återgång till ett normalt fungerande samhälle, skiljer sig dock stort mellan länder och regioner. När pandemins olika toppar har inträffat i respektive land, och hur länder har agerat vid bekämpningen av pandemins utmaningar, har påverkat skolsystemen. Detta handlar föreliggande skrift om.

3. Skolstängningar var ett verktyg i försöket att stävja smittan

Under pandemins olika faser har de flesta länder stängt sina skolor, åtminstone under vissa perioder och inom vissa skolformer. Såväl flera internationella organ, exempelvis OECD, EU, UNESCO, UNICEF och Världsbanken, som nationella myndigheter och olika forskargrupper har kartlagt och jämfört länders agerande vid skolstängningar.¹³

3.1 Skolstängningars längd och vilka skolformer som har omfattats varierar mellan 2020 och 2021 och mellan olika länder

I september 2021 publicerade OECD en summering av hur pandemin har påverkat olika länders utbildningsystem med titeln *The State of Global Education 18 Months into the Pandemic*.¹⁴ Rapporten bygger på data från en s.k. ”Special Survey on COVID-19”. Studien analyserar ett stort antal teman, från utebliven undervisningstid, lösningsstrategier som länder har använt till undervisningens organisering, lärares arbetsförhållanden och styrnings- och finansieringsfrågor.

Under perioden 1 januari 2020 och maj 2021 har förskolor varit stängda i genomsnitt 55 dagar, låg- och mellanstadieskolor 78 dagar, högstadieskolor 92 dagar och gymnasieskolor 101 dagar (utöver loven), enligt rapporten.

Detta innebär att verksamheterna, sett i genomsnitt över samtliga OECD-länder, har varit stängda under mer än 56 procent av skolårsdagarna på gymnasienivån. Dock har detta skiljt sig såväl mellan 2020 och 2021 som mellan olika länder, vilket också diagrammet nedan visar.

Skolstängningar har betytt olika saker i olika länder. I de flesta OECD-länderna har det inneburit att undervisningen inte har bedrivits på plats i skolan i form av närundervisning utan på distans. Uttrycket undervisning på distans åsyftar platsen,

¹³ Di Pietro, G. m.fl. (2020); European Commission, Joint Research Centre (2021a), (2021b), (2021c), (2021d) (2021e), (2021f) och OECD (2021e).

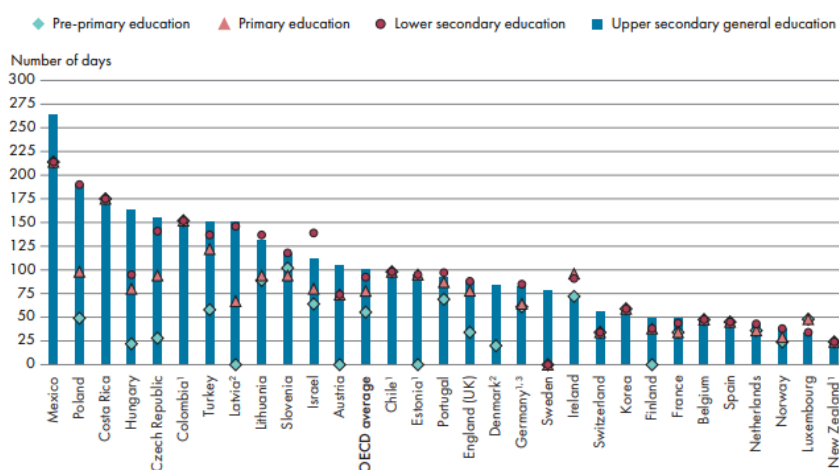
UNESCO, UNICEF, Världsbanken och OECD (2021) och Van der Graaf, L. m.fl. (2021);

¹⁴ OECD (2021e).

det vill säga att eleven inte vistas i skolan i samband med undervisningen, oavsett sättet undervisningen bedrivs på. Mer om undervisning på distans står i kapitel 4.

Samtidigt finns det också länder där skolstängningar har medfört ett reellt avbrott i undervisningen utan en snabb övergång till någon form av undervisning på distans. OECD uttrycker i sin rapport att mycket undervisningstid har fallit bort under pandemin i de 30-tal OECD-länder som har besvarat enkäterna, oavsett hur snabbt länder lyckats ställa om till undervisning på distans.

Diagram 1. Antal instruktionsdagar skolor har varit stängda helt under 2020–21, uppdelat per skolform, exklusive helg- och lovdagar. Diagrammet omfattar perioden 1 januari 2020 – maj 2021.



1. Most typical number of instruction days. For Colombia, some schools were fully closed during the period from September to December 2020 while others were partially open in hybrid mode for 65 days.
 2. Minimum number of instruction days in 2020.
 3. Different school holiday schedules explain the higher number of instruction days when schools were fully closed at pre-primary compared to primary education.
 Countries and economies are ranked in descending order of the number of days schools were fully closed in upper secondary education between 1 January 2020 and 20 May 2021.

Källa: OECD (2021). *The State of Global Education 18 Months into the Pandemic*. s.11.

Av diagrammet kan man bland annat utläsa att Sverige var ensamt om att inte använda sig av en generell stängning av grundskolor medan många andra länder har stängt såväl för-, grund-, som gymnasieskolorna oavsett vilka åldrar covid-19 har ansetts drabba mest.¹⁵

I de flesta länder har dock gymnasieskolorna drabbats mest av skolstängningarna vilket speglar kunskaperna om spridning och sjukdomsbild av covid-19 bland barn och unga.¹⁶ Detta kan möjligen återspegla även erfarenheterna av att det är svårare att genomföra undervisning på distans för lägre åldrar.

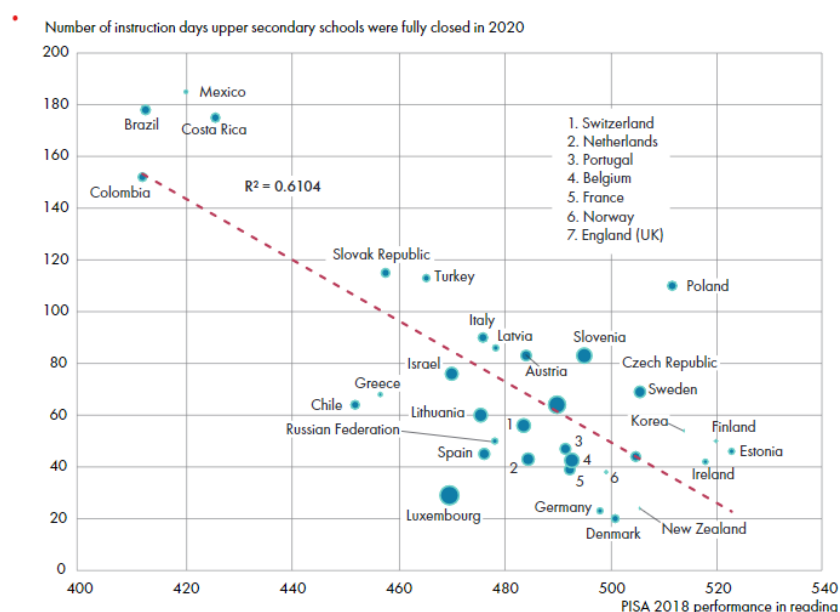
¹⁵ Diagrammet visar antal dagar när skolor på olika nivåer var helt stängda mellan 1 januari 2020 och maj 2021. I Sverige rekommenderade Folkhälsomyndigheten i mars 2020 att undervisning i gymnasieskolan och på högre nivå skulle bedrivas på distans. Inför vårterminen 2021 (när den andra vågen av pandemin inträffade). Under vårterminen 2021 kunde en huvudman för grundskola besluta att använda fjärr- eller distansundervisning på högstadiet. Den 25 januari 2021 lättades distanskravet för gymnasieelever med en rekommendation om delvis distansundervisning. Rekommendationerna för högstadiet upphörde att gälla efter den 1 april 2021. Stängningen av högstadieskolor återspeglas inte i diagrammet även då högstadiet drabbades av skolstängningen under denna period i Sverige. För närvarande finns ingen nationell statistik om antalet dagar när skolor har varit stängda i Sverige. Källa: Regeringen (2021-07-08).

¹⁶ Hitills har kunskapsläget om barns och skolans roll i smittspridningen i samhället varit samstämmigt. Barn smittas över lag mindre än vuxna, och smittspridningen i skolan följer samhällspridningen lokalt. Även om mindre utbrott har

3.1.1 Länder med lägre medelpoäng på PISA och låginkomstländer har stängt sina skolor under fler dagar

OECD har analyserat i vilken mån länder med olika resultat på PISA (Programme for International Student Assessment)¹⁷ har använt sig av skolstängningar. Resultaten pekar mot att länder som vanligtvis presterar sämre har haft sina skolor stängda under fler dagar 2020 än högpresterande länder (Se Diagram 2). I rapporten lyfts det också att antalet dagar då skolorna varit stängda i ett land inte hade något statistiskt samband med antalet covid-19-fall per miljon invånare.¹⁸

Diagram 2. Deltagarländerns resultat på läsförståelse i PISA 2018 och antal skoldagar då motsvarande högstadieskolor var stängda under 2020.



Note: The size of the bubbles represent the number of COVID-19 cases per million inhabitants from the start of the pandemic until 31 December 2020. The larger the circle, the more cases of COVID-19 in 2020.

Källa: OECD (2021). *The State of Global Education 18 Months into the Pandemic*. s. 21.

OECD samarbetade kring datainsamlingen, som redovisningen ovan bygger på, med UNESCO, UNICEF och Världsbanken. Utöver de länder som ingår i OECD-rapporterna, har de övriga aktörerna gjort redovisningar om ytterligare 112 länder i ett flertal rapporter.¹⁹ Enligt en samlad analys av alla 143 deltagarländer var skolor runt om i världen stängda fram till maj 2021 på olika utbildningsnivåer i

rapporterats i skolor, har barn generellt uppvisat mildare symptom. Data visar att barn under 18 år står för ca 8,5 procent av fallen globalt sett i världen och dödstaten bland barn och unga är lågt jämfört med andra åldersgrupper. Data visar även att högst andel fall med covid-19 bland barn och unga har funnits i de äldre åldersgrupperna, 16–19 år. Källa: WHO (2020-09-19). Dessa slutsatser om smittspridningen bland barn och unga kan komma att revideras i och med omikronvarianten vintern 2021–22.

¹⁷ PISA är en internationell studie som undersöker 15-åringars kunskaper inom läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Studien genomförs normalt vart tredje år. I studien deltar både OECD-länder och icke OECD-länder men studien organiseras av OECD. Källa: Skolverket (2021-11-08).

¹⁸ OECD (2021e).

¹⁹ UNESCO, UNICEF, Världsbanken och OECD (2021).

genomsnitt 79 undervisningsdagar. Siffrorna visar att elever i låginkomstländer har utsatts mer till skolstängningar än barn och unga i höginkomstländer.²⁰

Genomsnittet för skolstängningar sträcker sig från 53 dagar i höginkomstländer till 115 dagar i länder med låg medelinkomst. Det finns länder där skolor har varit stängda under maximalt fem veckor, men det också finns länder där skolor varit stängda under drygt halva skolåret under denna period. När skolstängningar ägde rum, skilde sig också mycket beroende på smittspridningens toppar.

3.1.2 Skolstängning har blivit en permanent lösning i vissa länder

Trots att många aktörer tidigt varnade för skolstängningarnas negativa konsekvenser har skolstängningar mer eller mindre ”permanentats”, framför allt, i vissa utvecklingsländer. I februari 2022 visade UNESCO:s statistik att i exempelvis Uganda har skolor allt som allt varit stängda i 83 veckor, i Indien och i Bolivia i 82 veckor och i Indonesien i 77 veckor vilket motsvarar mer än 400 skoldagar. Dessa siffror kan vi relatera exempelvis till några europeiska länder som i olika perioder har drabbats hårt av pandemin och där regeringar har använt sig av upprepade stränga restriktioner. Skolor i Italien har varit stängda allt som allt i 38, veckor i Storbritannien i 27 veckor och i Frankrike i 12 veckor, enligt samma datakälla. Italiens 38 veckor motsvarar 190 skoldagar.²¹

UNESCO/UNICEF/Världsbanken beskriver i en uppföljningsstudie att 21 månader efter pandemins utbrott är skolor fortfarande stängda för miljoner av elever i världen och miljontals barn och unga riskerar att aldrig komma tillbaka till skolan.²²

Skälen till dessa långa stängningsperioder varierar men rapporterna tyder på att de inte har samband med själva smittspridning utan snarare är ett resultat av bristande möjligheter till att kunna genomföra undervisningen på ett smittsäkert sätt, låg vaccinationstäckning och den politiska situationen i respektive land.²³

3.2 Skolstängningar bestämdes till övervägande del på nationell nivå

De flesta länder har lagar och regler om skol- eller undervisningsplikt samt om undervisning på distans. Det har i sin tur medfört begränsningar i samband med skolstängningar och övergång till undervisning på distans. I vissa länder har man behövt göra tillfälliga lagändringar för att kunna bedriva undervisning på distans, till exempel i Finland, Danmark och Norge.

²⁰ I rapporten delas in länder i fyra inkomst kategorier; låg-, lägre medelinkomst-, högre medelinkomst-, samt höginkomstländer. Tillhörighet inom dessa kategorier grundar sig på Världsbankens bestämmelser. Exempelvis definieras ett land som låginkomstland på följande sätt: ”low-income countries are nations that have a per capita gross national income (GNI) of less than \$1,026. GNI per capita (formerly GNP per capita) is the dollar value of a country's final income divided by its population.” Källa: World Population Review (2022-03-03).

²¹ UNESC (2022-02-22)).

²² UNESCO, UNICEF och Världsbanken (2021).

²³ Ibid.

I två tredjedelar av de länder inom OECD som har besvarat ”Special Survey on COVID-19”, fattades dessa beslut centralt. Även i ett land som exempelvis Nederländerna, där nästan alla beslut fattas på skolnivå inom den offentliga gymnasieutbildningen, fattades besluten om skolstängningar på centralnivå.²⁴

I vissa länder, som Danmark och Finland, kunde även regionala eller lokala myndigheter besluta om lokala skolstängningar utöver beslut som fattats på central nivå.

I ytterligare sex länder, Brasilien, Finland, Tyskland, Litauen, Norge och Sverige fanns det olika mer decentraliserade modeller för beslut om skolstängningar.

I en studie vid Göteborgs universitet har forskare analyserat hur åtta europeiska länder hanterade pandemin under den första vågen och vilka motiv de angav för att stänga (eller inte stänga) grundskolan. I samtliga åtta länder var det regeringen som fattade beslut om grundskolans stängning. Forskarna drar slutsatsen att politiska överväganden och medicinska skäl i olika grad var avgörande för besluten. Medan politiska övervägande var viktigast i Danmark, Finland, Italien, Norge och Polen, var medicinska skäl viktigast i Tyskland, Sverige och Grekland.²⁵ Att grundskolor inte stängdes i Sverige under våren 2020 förklarar forskarna med en tillitbaserad styrning samt med den svenska konstitutionens utformning och myndigheters självständighet.

Sett globalt i de 143 länder som besvarat enkäten om covid-19 och skolan, framträder det en bild att beslut har fattats centralt om skolstängningar i de flesta länderna. Ansvaret för hur undervisningen i stället för närundervisning skulle bedrivas, har däremot i stor utsträckning legat på lokala skolmyndigheter, på respektive skola eller lärare. Skillnaderna för eleverna har därför varit stora.²⁶

3.3 Många länder ökade sina utbildningsbudgetar under 2020

Covid-19-krisen har även lett till betydande förändringar i arbetsvillkoren och rekryteringen av lärare enligt OECD. Hälften av länderna ändrade sina skolkalendrar på ett eller annat sätt (förändring av skolarlängd, examinationer mm) och 40 procent av länderna rekryterade extra personal med tidsbegränsade anställningar. Som svar på utmaningar inom utbildningssektorn, ökade en stor andel av OECD- och dess partnerländer sina utbildningsbudgetar.²⁷

²⁴ OECD (2021e).

²⁵ Lindblad, S. (2021).

²⁶ UNESCO, UNICEF, The World Bank och OECD (2021).

²⁷ OECD (2021e).

4. Undervisning på distans blev normen under skolstängningarna våren 2020

Vid pandemins början stängdes skolor abrupt utan möjlighet till planering och förberedelser. Många länder försökte tidigt hitta lösningar som skulle minimera riskerna med utebliven undervisning på grund av skolstängningarna genom att övergå till att elever deltar i undervisning på distans.²⁸

Internationellt har undervisning på distans betytt många skilda sätt att jobba; allt från pappersbaserat ta-hem-material eller utbildning via radio- och TV-sändningar, samtal per telefon, videomöten, förinspelade lektioner och uppgifter till undervisning genom digitala utbildningsplattformar.²⁹ Radiosändningar har varit den mest använda metoden i 92 procent av låginkomstländerna, medan 96 procent av höginkomstländerna har tillhandahållit online plattformar för digitalundervisning minst på en utbildningsnivå.³⁰ Metoderna har skiljt sig även inom ett och samma land och mellan skolor beroende exempelvis på elevers socioekonomiska sammansättning eller andelen elever i behov av extra anpassningar och stöd.³¹

I denna rapport används uttrycket *undervisning på distans* oberoende om undervisningen har bedrivits digitalt eller inte. Uttrycket åsyftar platsen, det vill säga att eleven inte har vistats i skolan i samband med undervisningen. Vi använder även benämningen *digital undervisning* eftersom den i vissa sammanhang bättre motsvarar det som används internationellt. Den står för undervisning som bedrivs med hjälp av digital teknik, verktyg och medier. Digital teknik är en förutsättning för att kunna använda digitala verktyg och medier. Enligt Skolverkets definition innebär digital teknik till exempel olika sorters verktyg, redskap, utrustning eller system, men kan också omfatta programvara.³²

Digitala verktyg är till exempel en kamera, dator, projektor, 3D-skrivare eller en läsplatta. Det kan också vara ett program i en dator eller en internetbaserad tjänst som används för att redigera bild och film. Digitala medier är till exempel webbtjänster eller sociala medier. Det behöver tilläggas att undervisning med hjälp av digital teknik sker i skolan även under normala omständigheter i många länder men dessa arbetssätt har i, de länder där det funnits förutsättningar, nyttjats mer omfattande under pandemins gång.

²⁸ I Sveriges kallades undervisningen för fjärr/distansundervisning. Distansundervisning definieras i svensk skollag som interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i både rum och tid. Fjärrundervisning definieras däremot som interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid. Källa: Skolverket (2021-03-04). Internationellt kan det förekomma att definitionen skiljer sig från den svenska definitionen men i samtliga rapporter menar man med distansundervisning/hemundervisning att den inte genomförs på plats i skolan.

²⁹ OECD (2021b).

³⁰ UNESCO, UNICEF, The World Bank och OECD (2021).

³¹ Ibid.

³² Skolverket (2021-09-01).

4.1 Beredskapen för digital undervisning var ojämn under våren 2020

I många utvecklingsländer var förutsättningarna för digital undervisning närmast obefintliga och skolstängningar ersattes inte heller med undervisning på distans. I EU-länderna har katedern under stora delar av pandemin bytts ut mot digitala rum och den närvarande läraren mot en skärm. EU-länderna, med en förhållandevis utbyggd teknik och infrastruktur såväl som digital kunskap, borde rimligen ha haft bättre förutsättningar för en omställning till digitalundervisning än länder i många andra delar av världen. EU-kommissionen har genomfört ett flertal studier för att se både vilken beredskap olika medlemsländer har haft för att kunna tackla pandemin i sina utbildningssystem, och för att se hur länderna har lyckats upprätthålla undervisningen. En av dessa studier bygger på intervjuer med elever, lärare, föräldrar, skolledare samt representanter för It-företag med ansvar för skolan i Belgien, Estland, Grekland, Italien och Polen.³³

4.1.1 Det uppstod många tekniska utmaningar i början av pandemin

Kommissionen konstaterar att länder har haft olika ingångsvärden när det gäller beredskap för att kunna ställa om till digital undervisning men det har också funnits generella, redan tidigare kända, barriärer för en snabb övergång. Dessa utmaningar var

- brist på utrustning
- bristande kunskaper i att använda digital teknologi, och
- bristande kunskaper om hur digital teknologi kan nyttjas i undervisningssammanhang.

Rapporten visar att även bristen på adekvat bredbandsuppkoppling påverkade verksamheterna. Det fanns också andra utmaningar kopplade till tekniken som återkom i alla fem länderna. Digitala utbildningsplattformar hade sällan testats för massanvändning innan pandemin. Den massiva samtida användningen av olika verktyg orsakade störningar i uppkopplingen. Detta gjorde det svårt för elever att få tillgång till det digitala innehållet som lärare hade förberett för dem, exempelvis att titta på en video eller ladda ner/upp en stor fil.

En annan utmaning var att alla elever inte hade tillgång till egen utrustning utan var tvungna att dela dator eller mobiltelefon med syskon eller föräldrar. Dessa elever kände sig begränsade och inte sällan obekväma att delta i undervisningen. I andra fall fungerade inte alla program/verktyg på vissa enheter. Elever i de olika länderna har också klagat på att behöva arbeta på små skärmar under längre perioder. Under våren 2020 försökte många länder ta itu med bristen på digital utrustning genom att förse skolor och elever med utrustning eller ge ekonomiskt

³³ European Commission, Joint Research Centre (2021a).

stöd till dem som behövde det. Detta misslyckades dock i vissa fall på grund av en hög, världsomfattande efterfrågan och komponentbrist.

I juni 2020 fick Post- och telestyrelsen (PTS) i Sverige i uppdrag av regeringen att kartlägga och analysera erfarenheter och behov av åtgärder för att leva och verka digitalt i spåren av utbrottet av covid-19. Som en del av regeringens uppdrag gav PTS A-focus³⁴ i uppdrag att göra en internationell utblick. A-focus fokuserar i sin redovisning på distansundervisning ur ett digitaliseringsperspektiv i 12 länder under perioden mars till september 2020.³⁵ Länderna valdes utifrån att det skulle vara relativt enkelt att hitta information samt med förhoppning om att hitta goda exempel och inspiration för Sverige. Följande länder har ingått i redovisningen: Australien, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Kanada, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Storbritannien, Tyskland och USA.

Enligt A-focus hade de länder som redan haft en stor satsning på digital undervisning och/eller distansundervisning före pandemins start, klarat omställningen relativt väl. Detta gällde framför allt Estland, Finland och Australien. Länder där undervisningen inte har varit så digitaliserad tidigare, som till exempel Frankrike och Tyskland, har haft större utmaningar.

4.1.2 Många lärare hade dålig beredskap för digital undervisning

Inte bara de tekniska förutsättningarna saknades för en snabb övergång till digital undervisning utan många lärare stod även handfallna inför att använda tekniken. OECD:s TALIS (Teaching and Learning International Survey) undersöker lärares förutsättningar för undervisning och där ibland deras beredskap för att använda informations- och kommunikationsteknik (IKT).³⁶ OECD tar upp resultaten från TALIS 2018 som en sorts ingångsvärde för att kunna predicera vad som kan förväntas när digital undervisning ersätter närundervisning. Mindre än hälften (43 procent) av lärarna uppgav 2018 att de känner sig "väl eller mycket väl förberedda" för att använda IKT i sin egen undervisning och dessutom svarade drygt hälften (56 procent) att IKT ingick i deras lärarutbildning.³⁷

OECD framhåller vidare att inte bara ett tekniskt kunnande behövs för undervisning på distans utan även didaktiska kunskaper och att det finns vissa metoder, exempelvis ett självständigt och forskande arbetssätt, som lämpar sig särskilt för distansundervisning. Samtidigt antas det också i rapporten att ju mer erfarenhet en lärare har med sig från närundervisning av dessa typer av metoder, desto lättare blir det för läraren att undervisa under perioder med digital undervisning. På samma gång visar TALIS 2018 att ca 45 procent av högstadielärarna uppgav att de "ofta" eller "alltid" ber eleverna att själva bestämma över sina tillvägagångssätt när de löser komplexa uppgifter. Vidare

³⁴ A-focus är ett konsultföretag med inriktning på digitalisering, bredband, media och innovation.

³⁵ A-focus (2020).

³⁶ Skolverket (2021-11-12).

³⁷ OECD (2021e).

svarade en tredjedel av lärarna att de regelbundet ger eleverna i uppgift att arbeta i projekt som kräver minst en veckas tid att slutföra.

OECD drar slutsatsen att de olika resultaten från TALIS tyder på att lärare varken kände sig väl förberedda för att använda IKT eller vana vid de arbetssätten som behövdes till en snabb övergång till undervisning på distans.³⁸

En finsk forskningsrapport som undersöker lärares upplevda kompetens för att använda digitala verktyg, visar utifrån data från 2 355 grundskolelärare att finska lärare hade använt digital teknik i undervisningen i genomsnitt minst en gång i veckan före pandemin, många gånger även dagligen.³⁹ Variationen i användning är störst på individnivå. Detta betyder att det inte är avgörande vilka årskurser eller vilket ämne de undervisar i, eller vid vilken skola de undervisar. Lärares benägenhet att använda digital teknik samvarierar med utbildning i digital teknik, ålder och självupplevd kompetens avseende digitala färdigheter. Detta visar att ju mindre kompetent en lärare känner sig vara att använda sig av digital teknik, desto mindre är sannolikheten att vilja arbeta digitalt. Detta ger en ytterligare förklaring till varför många lärare inte har använt digital teknik i sin undervisning före pandemin, vilket i sin tur sannolikt har bidragit till att lärare var illa förberedda för en övergång till digital undervisning.

Hur dessa aspekter faktiskt har påverkat undervisningen och elevers lärande har dock inte undersökts empiriskt och återstår att se.

4.2 Vissa länder och regioner strukturerade om undervisningstiden

Även i länder med välutvecklad infrastruktur för digitala lösningar krävs det att elever deltar i den undervisning som erbjuds. För att undervisning på distans ska fungera krävs det att skolor kan anpassa nationella strategier till sina lokala förutsättningar och enskilda elevers behov. OECD/EU/UNESCO lyfter unisont vikten av ett tätt samarbete mellan skola och vårdnadshavare och att lärare behöver få förutsättningar för att kunna individanpassa undervisningen och samtidigt få den hjälp och det stöd de själva behöver för att kunna anpassa sin undervisning till en digital skolvärld.⁴⁰

Utöver undervisning på distans under skolstängningar har vissa länder använt några andra strategier för att kompensera för den förlorade undervisningstiden. Lovskola, utökning av antalet undervisningsdagar per vecka, förlängda skoldagar samt omprioritering mellan vissa ämnen och vissa ämnesområden är åtgärder som nämns.⁴¹ Drygt hälften (55 procent) av länderna i OECD:s genomgång vidtog någon eller några av dessa åtgärder under 2020.⁴² Relativt vanligt var att

³⁸ OECD (2021b).

³⁹ Kaarakainen, M-T. m.fl. (2021).

⁴⁰ Di Pietro, G. m.fl. (2020); European Commission (2021a), (2021b), (2021c), (2021d) (2021e), (2021f); OECD (2021e); UNESCO, UNICEF, Världsbanken och OECD (2021).; Van der Graaf, L. m.fl. (2021);

⁴¹ Reimers, F. m.fl. (2020).

⁴² OECD (2021d).

matematik och läsning prioriterades för yngre elever. Även idrott och naturvetenskap fick företräde jämfört med andra ämnen.

5. Skolstängningarna och undervisning på distans har medfört flera negativa konsekvenser

Det är svårt att få fram tillförlitliga uppgifter om vad de abrupta skolstängningarna och den snabba övergången till undervisning på distans har medfört för konsekvenser. För att kunna avläsa ett fenomenets effekter eller konsekvenser förespråkar många en experimentell design med för- och eftermätningar för att kunna isolera fenomenets påverkan från andra aspekter.⁴³ I detta fall skulle det vara önskvärt att kunna isolera skolstängningars eller distansundervisningens effekter exempelvis från oron för själva smittan, från effekten av insjuknandet i sig eller det förändrade sociala sammanhangets betydelse.

När vi pratar om konsekvenser behöver vi dessutom skilja på kort- och långsiktiga konsekvenser samt konsekvenser på individ-, grupp-, samhälls-, och globalnivå. Skolstängningar och undervisning på distans kan dessutom påverka elever på flera olika sätt. Exempelvis kan utebliven utbildning direkt påverka elevers kunskapsutveckling och medföra kunskapsstapp⁴⁴, samt försämra deras sociala situation, hälsa och välbefinnande. Kunskapsstapp, försämrad hälsa och sämre välbefinnande kan också ha mer indirekta följder för individens anställningsbarhet och samhällsengagemang senare i livet.⁴⁵

Allt detta innebär att undersökningar kan ha olika inriktning men de bedrivs också inom skilda discipliner, alternativt kan använda sig av ett multidisciplinärt angreppssätt.

5.1 Elevers kunskapsutveckling har påverkats negativt

OECD har påtalat att det är svårt att dra slutsatser om pandemins påverkan på elevers kunskapsutveckling kopplat till skolstängningar och undervisning på

⁴³ ESV (2006).

⁴⁴ Kunskapsstapp är ett begrepp som bland annat Skolverket har använt i sina nationella rapporter om covid-19:s konsekvenser för det svenska skolsystemet. Enligt Skolverkets definition beskriver begreppet att eleverna inte får de kunskaper eller färdigheter de normalt skulle ha fått. Internationellt har man diskuterat att det finns två huvudformer av kunskapsstapp. Den ena benämns som "forgetting," den andra som "forgone". Forgetting syftar till att eleven pga avbrott i lärandet eller stress tappar av sina tidigare inhämtade kunskaper. Forgone syftar till att eleven inte lär sig det som hen skulle ha lärt sig vid närundervisning under en viss period. Vidare kan kunskapsstapp ackumuleras även när eleven återgår till skolundervisning genom att inläring blir långsammare pga det tidigare avbrott i lärandet. Se exempelvis: UNESCO, UNICEF och Världsbanken (2021).

⁴⁵ Tomasik, M. J. m.fl. (2021).

distans. OECD menar att uppgifterna med högst elevtäckning på de testade nivåerna, kommer från Frankrike, den tyska delstaten Baden-Württemberg, Italien och Ohio i USA. Både de franska och italienska rapporterna bygger på nationella kunskapsprov som omfattar elever både i offentliga och privata skolor. I Baden-Württemberg omfattar proven elever i samtliga offentliga skolor och i Ohio elever i alla grundskolor i delstaten. Totalt är elevdeltagandet högt i samtliga fall.⁴⁶ Resultaten från dessa rapporter varierar dock avsevärt. Såväl förbättring, stabila resultat som försämring har observerats för "covid-kohorter" i förhållande till deras kamrater som genomfört prov under tidigare år. OECD konstaterar att det inte finns tydliga mönster inom eller mellan länder och mellan ämnen.

Samtidigt finns det ett antal forskningsstudier som hade befintliga data tillgängliga och samtidigt kunde samla in nya data under den första vågen av pandemin. En av de första publicerade och mycket uppmärksammade studierna där forskare har tittat på hur elevers kunskapsutveckling har påverkats av skolnedstängningen, gjordes i Nederländerna. Studien jämförde 350 000 elevers resultat på standardiserade prov med tidigare år.⁴⁷ Dessa prov genomförs av elever i årskurs 4 till årskurs 7 (8 till 11 år). Skolorna var nedstängda under en relativt kort period mellan två provomgångar. Forskarna använde det naturliga experiment som uppstod för att undersöka hur undervisningen på distans påverkade elevernas resultat i språkförståelse, stavning och matematik. Studiens resultat visar att under de åtta veckor som eleverna inte var i skolan lärde de sig väldigt lite, om alls något. Värst drabbade var elever vars föräldrar hade lägre utbildning. Kunskapsstappet befarades vara upp till 60 procent högre i denna grupp. Studien visade att varje timme utanför skolan blev en timme av förlorad lärande för eleven. En ytterligare intressant aspekt är att forskarna inte har sett några skillnader mellan elever beroende på deras tidigare studieresultat. Detta tolkas i studien som att de stora förlorarna är studiebegåvade elever från underprivilegierade miljöer. Det är elever som har höga ambitioner och som med rätt stöd kan nå långt, men som, när de lämnas ensamma, riskerar att halka efter.

I en annan studie har schweiziska forskare jämfört kunskapsutvecklingen i matematik, läsförståelse och grammatik hos ca 29 000 elever med hjälp av data från ett datorbaserat formativt feedbacksystem under en åtta veckors period före respektive under skolstängningen.⁴⁸ Resultaten bekräftar delvis den nederländska studien: grundskoleelevers kunskapsutveckling har försämrats under perioden med undervisning på distans. Enligt studiens analyser har lärandet halverats under denna tid jämfört med perioden innan samtidigt som att resultatskillnaderna mellan olika elevgrupper har ökat markant. Studien visar också att gymnasieelevers kunskapsutveckling inte har påverkats på samma sätt. Detta indikerar att äldre elever lättare kan tillgodogöra sig undervisning på distans än yngre elever.

⁴⁶ Thorn, W. m.fl. (2021).

⁴⁷ Engzell, P. m.fl. (2021).

⁴⁸ Tomasik, M. J. m.fl. (2021).

I en amerikansk studie där forskare med hjälp av paneldata har jämfört elevers lärande i matematik och engelska under skolstängningarna, dras slutsatsen att kunskapsutvecklingen har drabbats mer i matematik än i engelska. Därtill visar resultaten att yngre elevers lärande har påverkats mer negativt av distansundervisningen än högstadiееlevers, och att elevers socioemotionella utveckling också har drabbats av den uteblivna närundervisningen.⁴⁹

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) och International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) har kommit ut med en rapport som beskriver pandemins konsekvenser bland annat gällande kunskapsutveckling.⁵⁰ Studien tittar på elva länder med skiftande förutsättningar.⁵¹ Data samlades in om den period som respondenten uppgav som den första perioden då alla skolor stängdes under pandemin i sitt respektive land och då näst in till alla elever hade undervisning på distans. Elevernas akademiska framsteg mättes inte med hjälp av kunskapsprov utan skattades av rektorer, lärare och elever. Mer än 50 procent av lärarna i samtliga länder anger i studien att eleverna inte har utvecklats i den utsträckning som man förväntar av dem i ett normalt läge. Elevers uppfattning varierar mer. Medan mer än hälften av eleverna i de flesta länder rapporterar att de lärde sig ungefär lika mycket under skolstängningen som de hade gjort före stängningen, är ungefär hälften av eleverna i olika länder också överens om att det har blivit svårare att veta hur de ligger till i sin kunskapsutveckling.

5.1.1 Vissa elever som tidigare inte behövt stöd har drabbats

En pågående studie vid Karolinska institutet (KI) jämför sju europeiska länder; Storbritannien, Sverige, Spanien, Belgien, Nederländerna, Tyskland och Italien. Studien har samlat in uppgifter från mer än 6000 föräldrar med barn i åldrarna 5 till 19 år. En första artikel från projektet publicerades i december 2020.⁵² Studien har bland annat identifierat en grupp barn som under normala omständigheter inte var i behov av särskilt stöd men vars stödbehov uppenbarades i och med att undervisningen bedrevs på distans. Detta kan vara ett resultat av att elever har olika tekniska och kognitiva förmågor, menar forskarna, som är svårare att individanpassa undervisningen till på distans. Samma resultat återkommer även i andra rapporter. Till exempel visar en studie från Kina⁵³ att barn med ADHD har upplevt fler symtom under undervisning på distans jämfört med perioden innan. Detta har i sin tur försämrat dessa barns möjligheter till lärande och krävt större föräldraengagemang.

Samtidigt visar KI-studien också att trots att föräldrar till barn med ADHD⁵⁴ många gånger har fått dra ett tungt lass, hade dessa barn i vissa fall lägre tröskel

⁴⁹ Santibañez, L. m.fl. (2021).

⁵⁰ Meinck, S. m.fl. (2022).

⁵¹ Följande länder deltog i studien: Burkina Faso, Etiopien, Kenya, Rwanda, Indien, Uzbekistan, Förenade Arabemiraten, Danmark, Ryssland, Slovenien och Uruguay.

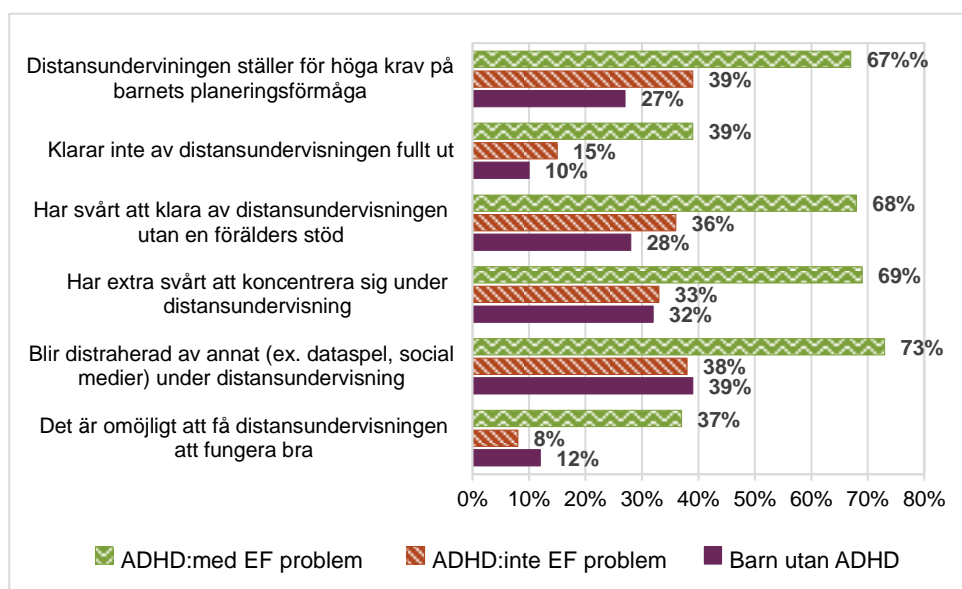
⁵² Thorell, L.B. m.fl. (2020).

⁵³ Zhang, J. m.fl. (2020).

⁵⁴ ADHD är det vanligaste neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). NPF är ett samlingsnamn för många olika tillstånd eller diagnoser. Hit hör även autismspektrumtillstånd (ASD), språkstörningar, intellektuella funktionsnedsättningar, dyslexi och dyskalkyli, tourettes syndrom och tics. Källa: SPSM (2021-08-24).

för att delta i digital undervisningen jämfört med vanlig skolgång. Detta kan förklaras med att inte alla barn med ADHD har samma problembild. Vissa barn med underliggande ADHD-symtom har bristande exekutiva funktioner (EF), det vill säga problem med impulskontroll och arbetsminne. Andra barn har inte dessa funktionsnedsättningar. Diagrammet nedan visar att gruppen utan psykiatriska diagnoser i mycket större omfattning har haft förmågan att tillgodogöra sig undervisningen på distans jämfört med barn som har ADHD-symtom, särskilt jämfört med dem som har bristande exekutiva funktioner. Detta konstaterande har stor betydelse såväl i Sverige som internationellt då befolkningsbaserade undersökningar visar att drygt 5 procent av barn och ungdomar över 7 års ålder har ADHD. Samtidigt kan detta ses som toppen på isberget då många, framför allt flickor, är odiagnostiserade.⁵⁵

Diagram 3. Andelen svarande föräldrar med barn inom olika grupper som har angett en viss typ av svårighet med undervisning på distans. (N= 6720, inkl. samtliga sju deltagarländer)



Källa: https://www.elevhalsoportalen.se/globalassets/verksamheter/elevhalsoportalen/skola/nyheter-skola/210428elevhalsan_2021_thorell_skoglund.pdf

EU-kommissionen beskriver i sina landrapporter att många lärare har märkt individuella skillnader i hur elever, även utan diagnoser, kunnat hantera utmaningarna som uppstått under pandemin och med distansundervisningen.⁵⁶ Enligt vissa lärare var det märkbart att det inte gick att förutse med utgångspunkt i en elevs tidigare prestation, hur eleven skulle påverkas. Det finns elever som tidigare hade stort engagemang och framåtanda men som under pandemin har bromsats i sin utveckling, medan andra elever som tidigare inte har kunnat fokusera eller som har varit blyga, har börjat öppna upp sig. Detta resultat ligger i linje med den övriga resultatdelen ovan.

⁵⁵ Kunskapsguiden (2020-04-27).

⁵⁶ European Commission. (2021b).

5.1.2 Bedömning och examinering har försvårats i och med undervisning på distans

OECD konstaterar att det i många länder finns centrala/nationella prov i olika årskurser som bestämmer elevers betyg. Det är också relativt vanligt med examensprov i gymnasieskolan som avgör om en elev kan gå vidare till nästa utbildningsnivå. Pandemin har avsevärt försvårat de olika centrala/nationella proven och examinationerna. Många länder ställde in dem periodvis och ersatte dem med andra kriterier för examen i gymnasieskolan. Andra utbildningssystem ändrade om sina läsårskalendrar, innehållet och/eller examinationssättet. Variationen mellan länderna är både relaterad till pandemisituationen och till hur viktiga dessa prov är i de respektive utbildningssystemen.⁵⁷

När lärares förändrade arbetsförhållanden nämns i studier, ingår ofta en reflektion kring svårigheter med bedömning och betygssättning.⁵⁸ UNESCO/IEA beskriver att lärare uppger att det har varit svårast att bedöma elever i behov av särskilt stöd samt elevers kunskaper i praktiska ämnen.⁵⁹ Lärare uppger också att detta har lett till att de har ägnat mer tid till återkoppling under perioden med undervisning på distans jämfört med tidigare. Samtidigt har lärare hellre önskat lägga tid på att lära ut än att kontrollera kunskaper i denna situation. Intrycket av litteraturgenomgången är att många länder, av naturliga orsaker, fokuserade framför allt på hur själva undervisningen skulle organiseras i början av pandemin. Bekymren kring bristfälliga bedömningsunderlag och uteblivna nationella kunskapsmätningar uppmärksammades allt eftersom när länder behövde information om elevers kunskapsutveckling.

Yrkesutbildningar har påverkats kraftigt

Svårigheter med att kunna både genomföra och bedöma praktiska moment, framför allt inom yrkesutbildningar, påtalas såväl av EU-kommissionen som av OECD. Båda beskriver att yrkesutbildningar har påverkats kraftigt under denna tid. I många länder var dessa utbildningar helt stängda medan man i andra har ställt in de arbetsplatsförlagda delarna under perioderna med skolstängningar. Kommissionen påpekar att det inte har funnits adekvata alternativ för närundervisning och arbetsplatsförlagd praktik för dessa elever i medlemsländerna. Yrkesutbildningarnas kvalitet bedöms ha försämrats och det har varit näst intill omöjligt att bedöma elevers kunskaper i dessa moment.⁶⁰

OECD konstaterar i en rapport om yrkesutbildningar att digitala inlärningsmiljöer tenderar att vara mycket bättre lämpade för akademiska ämnen än för praktikorienterat lärande.⁶¹ Samtidigt utgör just praktikorienterat lärande det viktigaste innehållet inom yrkesutbildning. I vissa länder har man gjort insatser för att åtgärda detta exempelvis genom att förlänga/strukturera om läsåret (Brasilien och Polen), ha skolorna stängda för yrkes elever för en mycket kortare

⁵⁷ OECD (2021d).

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Meinck, S. m.fl. (2022).

⁶⁰ Van der Graaf, L. m.fl. (2021).

⁶¹ OECD (2021c).

period än för andra (Ungern, Slovakien och Danmark) eller att inte alls stänga skolan för yrkeselever (Nederländerna). Oavsett åtgärder har det blivit mycket svårt att hitta praktikplatser på grund av pandemins påverkan på vissa branscher och sjukskrivningar inom den vuxna befolkningen.

5.1.3 Kunskapstappet riskerar att medföra långsiktiga ekonomiska konsekvenser

Kunskapstappet är en sammansatt fråga och ett bekymmer i sig men det kan även skapa negativa ekonomiska konsekvenser för individen, länder och för världen. Detta visar exempelvis en rapport från konsultbolaget McKinsey.⁶² Företaget gjorde skattningar tidigt under pandemins gång om bland annat skolstängningars effekter på elever i USA. Rapporten utgår från tidigare forskning om distansundervisningens effektivitet jämfört med närundervisningens och relaterar detta till olika möjliga epidemiologiska scenarier. Författarna drar slutsatsen att distansundervisning och skolstängningar ger upphov till mycket stora kunskapstapp som kommer att bli kännbara inte bara för individen, utan också för samhället i stort. Det förstärker också redan existerande problem med likvärdighet och ojämlikhet i det amerikanska utbildningssystemet. Verkligheten, exempelvis skolstängningars längd och åtgärders allvarlighetsgrad, har visat sig bli ännu mer omfattande än vad man kunde ana i dessa tidiga scenarier. Dessutom finns det en stor variation mellan länderna i dessa avseenden. De exakta beräkningarna i denna studie är därför inte det viktigaste utan själva budskapet att ju längre skolstängningarna varar, desto större blir konsekvenserna för elevers kunskapstapp, antal elever som hoppar av skolan, ekonomin och BNP.

En annan rapport, *The economic impacts of learning losses* skrevs på uppdrag av OECD. Forskarnas beräkningar i denna rapport visar att barn upp till 18 års ålder som påverkas av skolstängningarna kan förvänta sig cirka tre procent lägre inkomst under hela sin livstid. För länder kan den medföljande lägre tillväxten ge i genomsnitt 1,5 procent lägre årlig BNP för resten av seklet.⁶³ Även om dessa beräkningar är behäftade med stor osäkerhet, bör de beaktas liksom OECD:s uppmaning att länder skyndsamt bör sätta in kraftfulla kompensatoriska åtgärder som motverkar kunskapstappen.⁶⁴

5.2 Likvärdigheten i utbildningen har försämrats

Flera aktörer varnade tidigt för att skolnedstängningar och undervisning på distans slår olika för olika elevgrupper. Detta visar även forskningsresultaten som vi beskrev i förra avsnittet. Det finns studier som fokuserar särskilt på likvärdighetsaspekter. Alla studier definierar dock inte exakt vad de menar med begreppet likvärdighet eller bristande likvärdighet i utbildningen. De förefaller dock syfta på att det finns ett problem med att undervisning på distans medför att elevers möjligheter för lärande skiftar på grund av deras skilda förutsättningar.

⁶² McKinsey & Company (2020).

⁶³ Hanushek, E. m.fl. (2020).

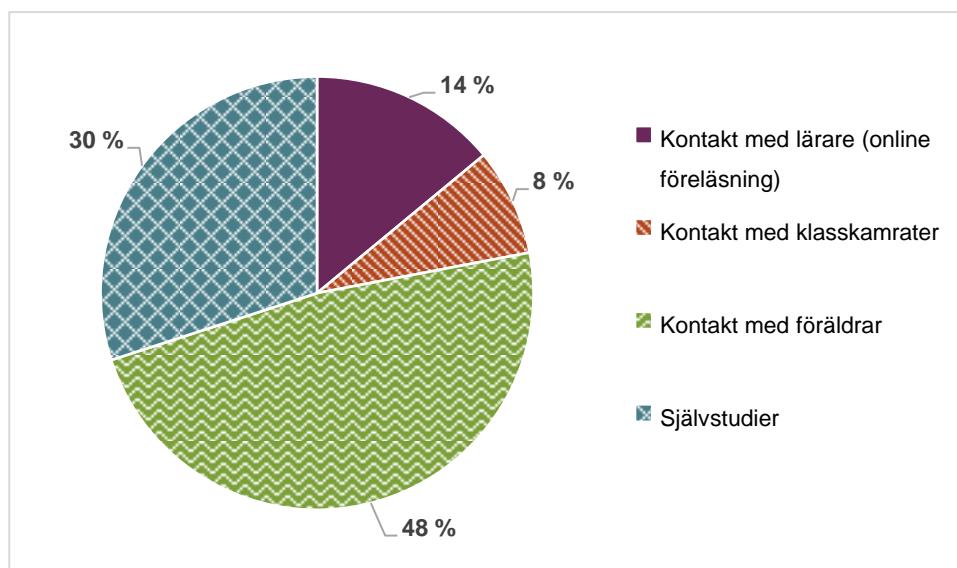
⁶⁴ OECD (2021e).

Likvärdighet i utbildning är något som demokratiska utbildningsystem eftersträvar och den betyder i en bred mening att alla elever ska ges de förutsättningar de behöver för att kunna tillgodogöra sig undervisningen och utvecklas så långt som möjligt. Med andra ord ska likvärdiga förutsättningar inte blandas ihop med likformiga förutsättningar.⁶⁵

Resultaten från en spansk forskningsstudie från mars 2020 med svar från 35 419 familjer med barn mellan 3 och 18 år visar exempelvis att barn och ungdomars förutsättningar för att lära sig varierade avsevärt beroende på deras bakgrund. Elever från medelklassfamiljer hade ett fortsatt gott lärande medan elever från socialt svaga familjer hade små möjligheter till det. Deras föräldrar har saknat tid och skolbakgrund för att kunna hjälpa dem såväl med skolarbetet som med meningsfulla fritidsaktiviteter.⁶⁶

Av den tidigare nämnda studien som genomförs bland annat av forskare vid KI framgår att många föräldrar i de sju deltagarländerna anser att distansundervisningen har varit av dålig kvalitet och att stödet från skolorna brustit. Resultaten i studien visar att lärandet på distans har dominerats av hjälp från föräldrar och självstudier (Se diagram 4).⁶⁷

Diagram 4. Andelen svarande som har uppgett de olika typer av arbetssätt/kontakter i samband med distansundervisning. (N= 6720, inkl. samtliga sju deltagarländer)



Källa: https://www.elevhalsoportalen.se/globalassets/verksamheter/elevhalsoportalen/skola/nyheter-skola/210428elevhalsan_2021_thorell_skoglund.pdf

Danmarks Evalueringsinstitut har på uppdrag av Børne- og Undervisningsministeriet undersökt hur elever, lärare och skolledare upplevde den första nedstängningen av skolor våren 2020. Studien visar att sju av tio lärare i grundskolan

⁶⁵ OECD:s definition: Equity in education means that personal or social circumstances such as gender, socio-economic status, migrant background, age, special needs, or place of residence, do not hinder the achievement of one's educational potential (fairness) and that all individuals reach at least a minimum level of skills (inclusion). Läs mer här: OECD (2012). Likvärdighet är ett centralt begrepp som återfinns i en av skollagens portalparagrafer. Hur likvärdighet kan uppnås och mätas har många forskare och myndigheter diskuterat. Se exempelvis: SOU 2020:28.

⁶⁶ Bonal, X. (2020).

⁶⁷ Thorell, L.B. m.fl. (2020).

anser att elever lärde sig mindre under nedstängningen än normalt. Lärarna bedömde att, framför allt, de akademiskt svaga eleverna och elever med svag socioekonomisk bakgrund lärde sig mindre under nedstängningen i alla skolformer. Samtidigt uppskattar var tredje lärare i grundskolan att vissa elever lärt sig mer under nedstängningen än i den vanliga undervisningen. Det gäller framför allt högpresterande elever som är självgående och bra på att strukturera sitt skolarbete.⁶⁸

EU-kommissionen lyfter i en av sina redovisningar att utlandsfödda, och framför allt nyanlända och asylsökande barn och unga, har varit en särskilt drabbad grupp. Kommissionen beskriver också att i flera länder upplevs det som svårt att kunna undervisa elever i flyktingmottagningar och andra boenden digitalt. Dessa barn och unga hör till de mest utsatta utan föräldrastöd eller möjlighet till avskildhet och det lugn och ro som de behöver.⁶⁹

EU-kommissionen, Europarådet och frivilliga organisationer har också uppmärksammat romska barns situation. Man konstaterar att under pandemins första månader utsattes romer för ökad institutionell rasism och diskriminering i vissa länder. Det påtalas att på vissa håll i Rumänien, Slovakien och Bulgarien sattes vissa områden med romsk majoritet i karantän. Till det kom att det har varit svårt för romska barn att delta i undervisningen på distans på grund av bristen på el, internetuppkoppling, digitala verktyg och färdigheter. EU-kommissionen konstaterar att elever från romska familjer i praktiken har utestängts från undervisning och har kommit att marginaliseras på grund av distansundervisning.⁷⁰

Olikvärdigheten när det gäller kunskapsstapp har också slagit ojämnt globalt på grund av de omfattande skolstängningarna och de otillräckliga förutsättningarna för undervisning på distans som utvecklingsländer har mött jämfört med västvärlden, enligt UNESCO/UNICEF/Världsbanken.⁷¹ Som exempel lyfts i rapporten att elever i São Paulo (Brasilien) inte har lärt sig mer än 28 procent av det de skulle ha lärt sig vid närundervisning, och i Karnataka (Indien) har andelen elever i grundskolans årskurs 3 som kan utföra en enkel subtraktion, sjunkit från 24 till 16 procent under 2020. I många utvecklingsländer har dessutom flickor drabbats särskilt hårt. De beskrivs ofta ha haft sämre tillgång till internet och annan utrustning än pojkar för att kunna delta i undervisning på distans. Detta förklaras med existerande sociala normer i vissa länder. Till exempel rapporterade fäder i Nigeria att de aktivt har avrått sina döttrar, men inte sina söner, från att använda internet och varit mindre benägna att hjälpa sina döttrar att använda teknisk utrustning under undervisning på distans.⁷²

Att flickor har haft mindre tid för skolarbete i hemmet förklaras också med att familjerna i vissa samhällen såg det som en självklarhet att flickorna skulle ta

⁶⁸ Danmarks Evalueringsinstitut (2021).

⁶⁹ European Commission (2021a).

⁷⁰ European Commission (20 – 21 september, 2021).

⁷¹ UNESCO, UNICEF, The World Bank och OECD (2021).

⁷² Ibid.

större del av hushållsarbetet och ta hand om sina yngre syskon när de inte hade närundervisning. Detta visar bland annat en studie utförd i 46 länder av den Internationella Rädda Barnen.⁷³

De ovan redovisade rapporterna visar sammantaget att på olika sätt redan sårbara elever har påverkats mest negativt av skolstängningar och undervisning på distans.

5.3 Elevers välbefinnande har försämrats

I många internationella rapporter om pandemins effekter beskrivs hur elevers välbefinnande⁷⁴ har påverkats. I vissa rapporter används även uttryck som socialt, psykosocialt, psykiskt eller känslomässigt välbefinnande. I viss mån används dessa uttryck som synonymer även då de kan fokusera mer eller mindre på en särskild aspekt. I denna rapport tolkas det som att dessa distinktioner görs i rapporterna för att markera att studierna inte har tittat på rena somatiska effekterna utan inriktats på att beskriva hur elever har påverkats emotionellt och socialt.

OECD är en av de aktörer som i sina rapporter har betonat vikten av att följa upp elevers psykiska välbefinnande vid sidan om deras kunskapsutveckling och deras förutsättningar för en likvärdig utbildning. Att göra detta anses vara mycket viktigt eftersom välbefinnandet hos barn, och ungdomar är avgörande för individens välbefinnande längre fram i livet, och välbefinnandet i sig är en förutsättning för att individen kan leva ett fullgott liv och vara en fullvärdig samhällsmedlem.⁷⁵

5.3.1 Elever har blivit mer beroende av familjen

EU-kommissionens olika rapporter pekar mot att omfattande skärmtid, frekventa förändringar i schema och arbetssätt samt minskad fysisk träning kan ha bidragit till minskad motivation och ökad ångest bland eleverna under skolstängningarna.⁷⁶ Samtidigt vittnar många elever om att de har ställt upp för varandra i den digitala vardagen. De har skapat interaktiva kanaler via chatt och andra verktyg för att stödja varandra både akademiskt och socialt/känslomässigt. Svaren från lärare och elever visar att inte bara elevers kunskapsutveckling under perioder med undervisning på distans har bestämts av individuella faktorer och har varit svår att förutse, utan även deras psykiska välbefinnande. Kunskapsutveckling och välbefinnande har också påverkat varandra. Elever som tidigare hade varit engagerade, i skolarbetet, kan ha förlorat sin motivation och

⁷³ Save the Children International (2020).

⁷⁴ Inom folkhälsa är termen välbefinnande en flitigt använd utfallsvariabel. Världshälsoorganisationen (WHO) beskriver att fysisk och mental hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte enbart avsaknad av sjukdom eller funktionsnedsättning. Välbefinnande är en upplevelse där varje individ känner sig kapabel till att förverkliga de egna möjligheterna, kan klara av vanliga påfrestningar, kan arbeta produktivt och kan bidra till det samhälle hen lever i. Källa: WHO (2022).

⁷⁵ OECD (2021e).

⁷⁶ European Commission (2021a), (2021b), (2021c), (2021d) (2021e), (2021f).

kraft då de känt sig ensamma, medan andra har lyckats finna en digital gemenskap och ett skolengagemang.⁷⁷

Den redan refererade studien från KI visar att skolstängningar under våren 2020 och undervisning på distans har lett till ökad stress, oro, social isolering och ökade konflikter i hemmet.⁷⁸ Föräldrar rapporterade ökade konflikter med barnen (30 procent), mellan föräldrar (15 procent) och ökad alkoholkonsumtion i hemmet (i genomsnitt 5 procent men upp till 16–19 procent i Storbritannien). Detta har gjort att många barn har haft en tuff hemsituation under pandemin. Dessa resultat gällde för alla undersökta länder.

5.3.2 De mest sårbara eleverna har drabbats hårdast även när det gäller hälsa och välbefinnande

FN varskodde världen i ett policybrev tidigt under pandemin att skolstängningarnas skadliga effekter inte fördelas lika, utan att barn som lever i utsatta situationer drabbas oproportionerligt hårt även när det gäller hälsa och välbefinnande.⁷⁹

UNESCO//UNICEF/Världsbanken pekar på samma utveckling som exempelvis den ovan refererade KI-studien, nämligen att många barn har löpt stor risk för våld och bristande omsorg i hemmet under skolstängningarna.⁸⁰ Det finns studier som visar att yngre barn och flickor har varit särskilt utsatta för våld och övergrepp i hemmet.⁸¹

Barnrätts- och transnationella organisationer som UNESCO och UNICEF framhåller i många skrifter att skolan på många håll och för många elever runt om i världen är den enda säkra platsen i tillvaron. Under skolstängningarna har inte bara många barns hälsa och säkerhet äventyrats genom våld och utnyttjande i hemmet, utan även barnarbetet har ökat i vissa delar av världen.⁸²

Enligt en uppskattning från UNESCO/UNICEF/Världsbanken har dessutom mer än 370 miljoner barn i världen gått miste om skolmåltider och förlorat vad som för vissa barn var den enda måltiden om dagen på grund av skolstängningarna.⁸³ Man vill gärna tro att mat på varje barns bord är en självklarhet i Europa men UNICEF pekar i en annan rapport på att av barnen i Europa har potentiellt en femtedel inte alltid tillgång till mat och att pandemin med skolstängningar har förvärrat situationen för dessa barn. De mest utsatta grupperna även i detta sammanhang är barn i asylsökande familjer, ensamkommande barn, barn vars föräldrar är arbetslösa med osäker försörjning och romska barn.⁸⁴

⁷⁷ European Commission (2021b).

⁷⁸ Thorell, L.B. (2020).

⁷⁹ Förenta nationerna (FN) (2020).

⁸⁰ UNESCO, UNICEF och WORLD BANK (2021).

⁸¹ Se exempelvis: Thomas E.Y. (2020).; UNESCO (2021).

⁸² UNESCO, UNICEF, The World Bank och OECD (2021).

⁸³ Ibid.

⁸⁴ UNICEF, Eurochild, Save the Children, ChildFund och World Vision (2021).

En annan elevgrupp, vars situation i relation till skolstängningar lyfts i en rapport av UNESCO⁸⁵, är hbtqi-elever.⁸⁶ Den visar att dessa elever har upplevt sig ha påverkats särskilt hårt av skolstängningarna genom att inte få tillgång till samhällsstrukturerna och gemenskapen som i ett normalt läge hjälper dem i sitt identitetsskapande och ger dem grupptillhörighet.

Analyser visar också att välbefinnandet har påverkats olika hos pojkar och flickor under pandemins första del. UNESCO sammanfattar resultat från en ansevärd mängd studier som genomfördes under skolstängningarna i olika delar av världen och konstaterar att såväl stress, oro som prestationsångest och en känsla av hjälplöshet förekommer oftare hos flickor än hos pojkar i samtliga länder. Rapporten lyfter också att pojkar och flickor oroar sig för olika saker. Flickor lyfter skolarbetet och den fysiska hälsan oftare som orsak, medan pojkars oro kan, i många fall, kopplas till avsaknaden av fritidsaktiviteter.⁸⁷

FN pekar på att pandemirelaterad stress, social isolering och våld i familjen inte bara har omedelbara konsekvenser genom att påverka barn och ungas välbefinnande och förekomsten av affektiva sjukdomar, exempelvis depression och ångest, utan riskerar att påverka deras hjärnfunktion och framtida kognitiva utveckling.⁸⁸

6. Ytterligare åtgärder vidtogs inför läsåret 2020/21

Många länder försökte justera sina strategier allt eftersom pandemin fortskred. En del av det var att förbereda det kommande läsåret genom tydliga ställningstaganden om utbildningens organisering och att anpassa prioriteringar både när det gäller resurstilldelning och riktning.

6.1 Fortsatt ökad budget till utbildningssektorn under läsåret 2020/21

Under våren och hösten 2020 hade två tredjedelar av OECD och dess partnerländer ökat sin utbildningsbudget. Denna trend fortsatte även under 2021.

Enligt rapporten *The State of Global Education. 18 Months into the Pandemic* ökade minst 75 procent av länderna sin utbildningsbudget för grund-, gymnasie-

⁸⁵ UNESCO (2021).

⁸⁶ Hbtqi, ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter och intersexpersoner. Läs mer här: RFSL (2019-12-02).

⁸⁷ UNESCO (2021).

⁸⁸ Förenta nationerna (FN) (2020).

och eftergymnasial utbildning jämfört med 2020 och inget land rapporterade någon nedskärning av skolans offentliga finansiering under 2021.⁸⁹

Lokala myndigheter har fått utökade anslag från staten i många länder, oftast baserat på antalet elever eller klasser i sitt område. Här nämner OECD särskilt Polen som har delat ut anslag enligt antalet lärare i respektive område och Sveriges extra skolmiljard som fördelades till kommunerna proportionellt utifrån antalet barn och ungdomar i åldern 6–19 år.

De extra medlen har enligt befintliga rapporter samtidigt sällan använts till att höja lärarlönerna, trots många vittnesmål om en ökad arbetsbörda bland lärare. En del av pengarna har däremot nyttjats till att betala övertidsersättning till lärare. Många länder har också avsatt betydande summor för inköp av olika digitala verktyg för att underlätta omställningen till digital undervisning. I USA har exempelvis 59 procent av vuxna med barn i grund- och gymnasieskola försetts med datorer.

Olika typer av statliga bidrag har också använts för att kompensera för elevers kunskapsstapp. Sverige höjde exempelvis det örönmärkta statsbidraget för lovskola, medan Finland använde extra medel till elever med behov av särskilt stöd och utländsk bakgrund.

I Danmark och Nya Zeeland användes en stor del av den särskilda budgeten till åtgärder som syftar till att främja elevers och lärares välbefinnande, medan man i vissa andra länder har använt en del extra medel för att förbättra sanitärt för att säkra elevers skolmiljö.

6.2 Satsningar på teknologi för digital undervisning läsåret 2020/21

Som vi tidigare har sett, var bristande tekniska förutsättningar ett hinder för omställningen till digital undervisning under våren 2020 varför många länder har gjort ansträngningar inför nästföljande läsår. Under 2021 publicerade EU-kommissionen var sin landrapport om Danmark⁹⁰, Estland⁹¹, Rumänien⁹², Spanien⁹³ och Ungern⁹⁴. Dessa rapporter beskriver såväl hur länderna har förberett sig inför läsåret 2020/21 som på vilket sätt undervisningen har bedrivits samt drar lärdomar från ländernas strategier. Nedan beskriver vi hur Estland har förberett sig inför läsåret 2020/21 genom en satsning på teknikutveckling. I vilken mån det som beskrivs nedan har bidragit till elevers kunskapsutveckling har inte utvärderats men exemplet är intressant ur ett lärandeperspektiv.

⁸⁹ OECD (2021e).

⁹⁰ European Commission (2021b).

⁹¹ European Commission (2021d).

⁹² European Commission (2021f).

⁹³ European Commission (2021e).

⁹⁴ European Commission (2021c).

6.2.1 Estland – exempel på god teknologisk beredskap och kunniga lärare

Estland har på senare år betraktats som ett framgångsland när det gäller skolan. Vid den senaste PISA-undersökningen hade landet högst medelvärde i läsförståelse och naturkunskap, och tredje högsta i matematik bland samtliga OECD-länder. Estland har också utmärkt sig genom att elevers sociala bakgrund har långt mindre betydelse för deras resultat än i bland annat Sverige.⁹⁵ Detta gör att det kan vara intressant att titta närmare på hur skolsystemet i Estland hanterat pandemin under läsåret 2020/21.

Noggranna förberedelser på nationell nivå inför läsåret 2020/21 för att ha beredskap att kunna övergå till digital undervisning

EU-kommissionen beskriver i sin rapport⁹⁶ att den estniska regeringen beslöt att från och med den 16:e mars 2020 stänga alla skolor och börja undervisa på distans på alla nivåer utom förskolan. Skolor har öppnats stegvis från mitten av maj 2020. Inför höstterminen planerade landet för att bedriva närundervisning men under läsåret 2020/21 har skolor använt en mängd olika undervisningssätt, inklusive när-, hybrid- och distansundervisning.

I ett tidigare avsnitt lyfter vi att Estland är ett av de länderna som hade en god digital beredskap och strategi vid pandemins intåg. Landet hade under flera år gjort förberedelser på nationell nivå när det gäller teknikförsörjning genom en modernisering av den digitala infrastrukturen och genom att skapa specifika stöd till informationsteknik i skolan. A-focus nämner e-Koolikott som exempel på detta.⁹⁷ E-Koolikott är ett nationellt digitalt bibliotek med över 20 000 utbildningsresurser som kan användas av lärare och föräldrar som stöd för exempelvis distansundervisning. Landets mål var att det skulle finnas material till en helt digital läroplan under 2020. Sedan 2015 har det också varit ett krav att alla läroböcker ska göras tillgängliga digitalt.

Under sensvåren och sommaren 2020 kompletterades och utvecklades befintliga digitala resurser i Estland för att kunna möta specifika krav, som till exempel att kunna följa upp och betygsätta elevers kunskaper helt på distans.⁹⁸ Den estniska staten har bland annat inlett partnerskap med privata aktörer inom teknologiområdet och skapat EdTech Estonia som är en paraplyorganisation med målsättningen att utveckla kvaliteten av och tillgången till digitala lösningar inom utbildningsområdet. Initiativet har accelererats av covid-19-krisen.

Ambitionen har varit att undvika att lärare och elever ska behöva lära sig nya verktyg och metoder, utan att de ska kunna använda de plattformar som redan finns på plats. På så sätt möjliggjordes att 85 procent av skolorna i Estland

⁹⁵ Tire, G. (2021).

⁹⁶ European Commission (2021d).

⁹⁷ A-focus (2020).

⁹⁸ Ibid.

använder en gemensam digital plattform vilket A-focus framhåller som en av framgångsfaktorerna i Estland vid övergången till distansundervisning.⁹⁹

Landet har inte bara satsat på digital infrastruktur utan också anpassat digitala verktyg till läroplanen och har haft spetsutbildningar för lärare. Ett exempel är påbyggnadsutbildning för lärare på mastersnivå med fokus på digitala resursers användning i undervisningen enligt läroplanens krav.¹⁰⁰

Noggranna förberedelser på skolnivå inför läsåret 2020/21

Förberedelser inleddes tidigt på de flesta estniska skolor också inför läsåret 2020/21. Under senvåren 2020 började skolor skissa på olika scenarier och genomförandeplaner. Läsåret 2020/21 präglades av ständigt ändrade restriktioner. Detta har, för skolledare och lärare, inneburit otaliga omplaneringar och behov för kreativa, skraddarsydda och ofta ad hoc-mässiga utbildningslösningar.

Insatserna var olika i olika skolor och på olika nivåer i skolsystemet. Vissa kommuner skapade och tillhandahöll verktyglådor för distansundervisning och elevhälsoarbete som skolor kunde använda sig av och anpassa till sina lokala behov. Inom andra kommuner bildades skolteam med deltagare från olika skolor under sommaren 2020 för att gemensamt hitta innovativa lösningar för det kommande läsåret.

Alla lärare erbjöds vidare kompetensutveckling i slutet av augusti 2020 som en förberedelse inför hösten och under läsåret har lärarna bland annat haft s.k. veckovisa "digi-minuter" där de kunde diskutera frågor, erfarenheter och "flaskhalsar" med hjälp av videokonferenser via internet för att säkerställa snabb problemlösning.

Digitaliseringen i skolan lyckades bättre 2020/21 jämfört med våren 2020

Kommissionens rapport drar slutsatsen att den digitala tekniken och lärarnas digitala kompetens redan var på en hög nivå före pandemin i Estland och att den sedan våren 2020 har höjts ännu mer. Lösningen på de didaktiska frågor som uppstår i samband med digitaliserad undervisning var fortfarande den största utmaningen under läsåret 2020/21.

6.3 Satsningar på att främja elevers välbefinnande läsåret 2020/21

Länder uppmärksammade tidigt att inte bara kunskapsutvecklingen, utan även elevers välbefinnande och socioemotionella utveckling¹⁰¹ har påverkats negativt när skolor varit stängda under våren 2020. Flera länder har därför prioriterat

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ National Center on Education and the Economy, Washington (NCEE) (2020-04-30).

¹⁰¹ Barns socioemotionella utveckling handlar såväl om social som emotionell utveckling kopplade till varandra. Utveckling i termen anger en åldersmässig förändring i det socioemotionella beteende i uppväxtens olika faser, bland annat som förutsättning för socioemotionellt lärande. Socioemotionellt lärande är en del av lärandet och den personliga utvecklingen och består i att man allt bättre ger akt på egna och andras känslor i sociala sammanhang mm. Läs mer här: Psykologiguide (2022).

insatser som främjar elevers välbefinnande under skolstängningarna och vid återöppnanden. Irland, Lettland, Norge och Turkiet har exempelvis erbjudit psykologiskt och socialt stöd till elever via onlineplattformar och telefonjourer. Greklands centrum för utbildningspsykologi publicerade stöd- och vägledning riktade till föräldrar och lärare. Även i Tjeckien, Portugal och Turkiet fick experter i uppdrag att ta fram vägledningmaterial som vänder sig till elever, lärare och familjer. I Portugal utarbetades dessutom material för stresshantering och egenvård, anpassat till digital undervisning på distans.¹⁰²

I efterdyningarna av skolstängningarna våren 2020 utvecklade många länder och ekonomier återöppningsstrategier med särskilda hänsyn till elevers välbefinnande. Två huvudstrategier bestod av

- ökat stöd till enskilda elever
- uppmuntran till lärare att planera undervisningen med välbefinnandet i åtanke.

Exempelvis fanns det riktlinjer i Irland om att skolor skulle planera för mer samarbetsinriktade arbetssätt för att stödja elevernas interaktion och engagemang och för att använda utomhusmiljöer samt uppmuntra ungdomar till fysisk aktivitet. I Chile togs det fram diagnostiska material för elevers socioemotionella färdigheter, utöver kunskapsbedömningar. I Belgien, Japan och Portugal anslogs det extra medel för psykosociala stöd till elever.¹⁰³

EU-kommissionen har, som vi tidigare nämnt, publicerat ett antal landrapporter om läsåret 2020/21. I rapporten *The school year 2020–2021 in Denmark during the pandemic*¹⁰⁴ får läsaren en detaljerad bild av hur skolansvariga i Danmark har tänkt kring elevers välbefinnande inför läsåret 2020/21. Detta sammanfattas nedan.

6.3.1 Danmark – exempel på att främja välbefinnandet genom tillit till lärares professionella beslut

Skolorna i Danmark stängdes den 11 mars 2020. Från mitten av april började skolorna gradvis öppna under en månads tid. S.k. akutskolor för närundervisning var tillgängliga för barn som av någon anledning inte kunde delta i undervisning hemifrån under våren och sommaren 2020. Efter en långsam öppning av skolor har restriktiva åtgärder vidtagits för att säkerställa att elever kan hålla fysiskt avstånd och rutiner har införts för handtvätt, ventilation och rengöring av klassrum och ytor. Skolorna var fortfarande helt öppna under sommaren och hösten 2020, och även om restriktionerna kvarstod, mildrades de något.

I Danmark har eleverna sex veckor sommarlov, vilket innebär att de går i skola under en betydande del av sommaren. Att hålla avstånd och vistas utomhus var lätt att hålla fast vid under våren och sommaren 2020. När eleverna återvände efter sommarlovet 2020 gick skolorna långsamt tillbaka till sina välbekanta

¹⁰² OECD (2021b).

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ European Commission (2021b).

rutiner, men samtidigt ställdes de inför krav på att nyttja utomhusutrymmen under lektionerna. Lärare tycktes i allmänhet se detta som positivt och som en möjlighet till att kunna arbeta med elevers psykiska och sociala välbefinnande genom idrott och rörelse och vistelse i naturen. Rapporten pekar på att framför allt lärare i naturvetenskap och matematik nyttjade denna möjlighet.

När smittotalen började öka, genomfördes det en partiell stängning av skolor. Den 7 december 2020 skickades äldre elever hem i 38 kommuner, följt av en fullständig stängning av skolor den 21 december 2020. I början av januari 2021 hade alla skolformer distansundervisning. Våren 2021 innebar fortsatt distansundervisning för alla elever, fast i varierande grad; yngre elever återvände till skolan i februari 2021 och äldre elever började återvända gradvis under våren.

Tillit till lärares förmåga att kunna återuppbygga gemenskapen bland elever

Enligt rapporten tydde tidigare danska uppföljningsstudier på att danska elever klarade sig förhållandevis bra under våren 2020. Intervjustudier som gjordes under den andra perioden med skolstängningar, december 2020, vittnade däremot om att danska elever och lärare mådde dåligt; de beskrev en känsla av hopplöshet, brist på motivation och trötthet. Huvudanledningen som tas upp i rapporten är att skol-/arbetstiden har flutit ihop med fritiden, likaväl arbetsplatsen med hemmet, såväl för elever som för lärare. Elever har försökt upprätthålla kontakten med sina kamrater och lärare via digitala möten och chatt på sociala medier, vilket kan ha skett vid tidpunkter långt utanför den ordinarie skoltiden. Lärare beskriver att de gärna har velat prata med eleverna, även på udda tider eftersom de oroade sig för hur eleverna mådde och klarade sina studier. Detta gjorde de även då de själva har påverkats hårt av isolering och själva känt att de emellanåt haft svårt att behålla motivationen.

Det beskrivs i rapporten att lärare, skolledare, föräldrar, företrädare från frivilliga organisationer och fackföreningar vid denna tid var eniga om att de, i stället för ytterligare skolstängningar, måste hitta åtgärder som bidrar till att elevers välbefinnande förbättras och som stärker gemenskapen bland barn och unga. Det fanns även en stark enighet om att det var lärarkåren som var bäst lämpad för att praktiskt genomföra detta. Enligt rapporten byggde upplägget på tillit till lärarnas professionalitet och förmåga att kunna hantera uppdraget men med stöd från skolansvariga på olika nivåer. I praktiken innebar det att enskilda lärare har fått fatta beslut om hur de skulle arbeta med respektive klass. De fick själva avgöra hur mycket de skulle undervisa enligt läroplanen och hur mycket tid de skulle lägga på aktiviteter som stärker elevers motivation och sådant som återuppbygger känslan av samhörighet och klassgemenskap. Skolor lade särskild vikt på elever som bedömdes ha påverkats mest negativt av de omständigheter som pandemin medfört. Lärare fick också avgöra var enskilda elever skulle få sin undervisning, i skolan eller i hemmet under perioder med distansundervisning.

7. Hybridundervisning dominerade under läsåret 2020/21

Rapporterna från OECD/UNESCO/UNICEF/Världsbanken visar att efter en nästan alltomfattande stängning av skolor i de flesta länder under våren 2020, använde sig länderna av nedstängningar med varierande längd under läsåret 2020/21 och på många håll deltog en del elever i närundervisning medan andra undervisades på distans.¹⁰⁵ För en enskild elev betyder detta ett växelvist deltagande i när- och distansundervisning. Detta benämns som hybridundervisning.

På vissa håll förblev skolorna stängda när smittspridningen ökade, medan andra höll dem öppna även under dessa perioder. Hur hårt reglerad övergången var har skiljt sig mycket mellan länder. Tyskland införde till exempel strikta regler 2021 så att alla skolor var tvungna att övergå till hybridundervisning då incidenstalet var högre än 100 i en region. Efter tre dagar med ett incidenstal som översteg 165 per 100 000 invånare var skolorna tvungna att övergå till distansundervisning för alla elever i Tyskland. Belgien, Frankrike, Spanien och Schweiz stängde däremot inte sina gymnasieskolor (eller bara under några dagar) mellan januari och maj 2021 trots ett stort ackumulerat antal covid-19-fall.¹⁰⁶

Allt som allt öppnade dock allt fler länder sina skolor inom OECD mellan februari och maj 2021. Detta var särskilt tydligt för de lägre utbildningsnivåerna (för- och grundskola), medan gymnasieskolor och högskolor fortfarande ofta bara var delvis öppna den 20 maj 2021. Endast 40 procent av länderna hade öppnat sina grundskolor och 30 procent sina gymnasieskolor senast den 1 februari 2021, men skolorna på båda nivåerna var helt öppna i två tredjedelar av länderna den 20 maj 2021, medan de andra var öppna på deltid och bedrev hybridundervisning.¹⁰⁷

7.1 Det fanns utmaningar när skolor började öppna upp

Det har rapporterats utmaningar med återöppnandet av skolor våren 2021 på många håll.¹⁰⁸ Vissa elever har upplevt det som påfrestande att behöva återgå till de gamla skolrutinerna och har känt stress och oro i samband med återgången. Orsakerna bakom detta kan ha varit många och skiftande. Det finns rapporter om att de fysiska och verbala destruktiva beteendena har ökat när elever började träffas igen. Andra orsaker har varit oro från elevers sida för hur de ska kunna ta igen det som de har missat under tiden med undervisning på distans. Många

¹⁰⁵ Se exempelvis: OECD (2021e).

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Se exempelvis: Chalkbeat (2021-09-27) och EdSource (2021-06-14)

oroade sig även för själva sjukdomen och att de skulle smitta sina familjemedlemmar.

Den brittiska utbildningsinspektionen Ofsted (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills) har genomfört 98 inspektioner under våren 2021. Bland annat beskrivs det i rapporten att många svårigheter kan hänvisas till att det för vissa elever har tagit längre tid än vanligt att slå sig till ro och vänja sig vid skolrutinerna.¹⁰⁹

I en studie som genomfördes i Kalifornien beskrivs att återöppnade var svårt även för lärare. Lärarna uppger samstämigt att de under våren 2021 kände en olust inför fysisk undervisning både för risken att bli smittade av sina elever och att smitta dem, trots att många av dem hade fått sin första vaccindos.¹¹⁰

7.2 Hybridundervisning gav flexibilitet i undervisningen

Beslut om hybridundervisning under våren 2021 togs framför allt på grund av ständigt varierande behov bland elever och/eller skolpersonal av att stanna hemma för karantän. I vissa fall genomfördes partiella stängningar i geografiska områden med hög smittspridning. Många lärare och elever som behövde stanna hemma mådde bra och kunde fortsätta delta i undervisning.¹¹¹

Lärare som EU-kommissionen har intervjuat betonar att fördelarna med hybridutbildning inte bara är att elever kan delta i undervisningen, utan att den kan bromsa smittspridningen genom att den uppmuntrar föräldrar att hålla sina barn hemma då barnen uppvisar symptom som skulle kunna vara covid-19.

7.2.1 Innebörden av hybridundervisning skilde sig mellan länder

Trots att länder benämner sitt sätt att genomföra undervisningen som hybridundervisning under delar av läsåret 2020/21, betyder detta inte nödvändigtvis att de hade samma tillvägagångssätt. Sydkorea använde sig exempelvis av fjärrundervisning, där en lärare var närvarande i realtid, men även av distansundervisning som byggde på inlärnings-, eller läxbaserade kurser. I Frankrike fungerade digitala plattformar ofta på två, kompletterande sätt. På nationell nivå gav National Centre for Distance Learning tillgång till utbildningsresurser och virtuella klasser medan andra plattformar också användes mer interaktivt. I Luxemburg varvade skolor fjärrundervisning med närundervisning.

I många länder erbjöds också handlednings-/ stödmaterial, undervisningsvideor och annat webbaserat undervisningsmaterial, samt kurser för lärare att kunna utveckla distansundervisningsmaterial. Verktyg för att lärare ska kunna

¹⁰⁹ Ofsted (2021).

¹¹⁰ EdSource (2021-06-14)

¹¹¹ European Commission (2021a), (2021b), (2021c), (2021d) (2021e), (2021f).

kombinera utbildningsmaterial webbaserat med interaktiva metoder som liknar traditionell närundervisning, har också utvecklats.¹¹²

Vid tidpunkten för denna litteraturstudie är det inte kartlagt hur förekomsten av närundervisning respektive undervisning på distans faktiskt har fördelat sig. I en rapport från The Inverness Institute berättar 139 intervjuade lärare att det som skolor gjorde endast var återöppning i teknisk mening. Det primära undervisningssättet förblev undervisning på distans. I allmänhet begränsades närundervisning till bara några dagar i veckan, och bara några timmar om dagen, och kompletterades sedan med distansundervisning.¹¹³

7.2.2 Hybridundervisning minskade överbelastningen elever upplevde under distansundervisning

Läsåret 2020/21 präglades, jämfört med våren 2020, av större balans mellan vad elever behövde uträtta under de lärarledda lektionerna och enskilt, enligt både lärare och elever i EU-kommissionens rapporter. Eleverna som intervjuades beskriver att lärare under den första vågen överbelastade dem med skolarbete genom att, utöver digitala lektioner, också tvingas att arbeta med självständiga uppgifter under flera timmar per dag. Under 2020/21 upplevde elever att lärare i allmänhet kunde balansera mängden uppgifter så att de ungefär var på samma nivå som vid ordinarie närundervisning.

Skolledare har märkt att många lärare lyft blicken och blivit kritiska mot ämnes- och kursplaners omfattande innehåll och på vissa håll har lärare prioriterat bort vissa delar av ämnen.¹¹⁴ Detta kan vara en anledning till den större balansen elever har upplevt.

Lärare berättar att även hygienföreskrifter har påverkat deras undervisning. De kände sig tvungna att exempelvis ha mer ”katederundervisning” och mindre grupparbeten jämfört med vad de hade gjort före pandemin så att elever ska kunna hålla avstånd till varandra. Munskydd som elever behövde använda under perioder i flertalet länder har också försvårat närundervisningen. Allt detta kan ha medfört att individanpassningen har drabbats, enligt rapporten.¹¹⁵

7.3 Lärare ställdes inför nya utmaningar i och med hybridundervisningen

Under pandemins gång har många lärare och lärarorganisationer höjt sina röster om att lärare har fått en hög arbetsbörda och försämrade arbetsförhållanden. Detta uppstod inte enbart på grund av snabba förändringar mellan undervisning på plats

¹¹² OECD (2021e).

¹¹³ EdSource (2021-06-14)

¹¹⁴ European Commission (2021a), (2021b), (2021c), (2021d) (2021e), (2021f).

¹¹⁵ European Commission (2021e).

och på distans och allt vad det innebär, utan även för att lärare i många länder behövde se till att alla elever följde rigorösa hygienföreskrifter.¹¹⁶

Ungefär hälften av OECD-länderna har satsat nationellt på att stödja lärarna genom att anställa extra personal, och ännu fler länder genom olika kompetensutvecklingsinsatser. I Chile, Finland, Norge och Sverige har satsningar gjorts för att lärare skulle kunna ge stödundervisning eller undervisa på loven samt att de skulle senarelägga att gå i pension under läsåret 2020/21.¹¹⁷

Många länder ville skydda lärarna också genom att prioritera dem vid vaccinationer mot covid-19 och skapa möjligheter till att såväl lärare som elever kunde testa sig ofta.¹¹⁸

OECD beskriver i *Education Policy Outlook 2021* att under hela covid-19-pandemin har behovet av att stödja lärare i att kunna anpassa sig till nya undervisningssätt varit en viktig prioritering. I slutet av 2020 planerade många utbildningssystem att gå längre än att bara förbättra¹¹⁹ förutsättningarna för digital undervisning och att tilldela större resurser till utbildningssektorn. Trots det visar data att det mesta av den kompetensutveckling som lärare fick del av under såväl 2020 som 2021 inriktades på "hands-on-stöd" i att kunna genomföra undervisningen i stället för att mer proaktivt främja lärares didaktiska kompetens och välbefinnande.

7.3.1 Hybridundervisning gav större flexibilitet i undervisningen men krävde större anpassning av lärare

Undervisningens planering var ett område som hörde till utmaningarna med hybridundervisning. OECD pekar bland annat på att detta krävde en enorm flexibilitet av skolledare och lärare. Innehåll och gruppindelningar har ofta behövts ändras från dag till dag när undervisning på plats och på distans har varvats. Det uppges inte ha gått att använda fasta läsårs-, månads-, eller veckoscheman.¹²⁰

Även EU-kommissionen beskriver i sina landrapporter¹²¹ att det inte var ovanligt att skolor har utformat två parallella scheman: ett för närundervisning och ett för undervisning på distans. Det senare har inneburit ett minskat antal lärarledda lektioner. Exempelvis om en elev under närundervisning skulle ha två kemilektioner, har eleven endast haft en kemilektion med lärare, på distans, och den andra lektionen har varit individuellt arbete. Skolledarna anser att det har varit en av de viktigaste faktorerna för att balansera arbetsbelastning och teknikstress för både elever och lärare.

¹¹⁶ UNESCO (2022).

¹¹⁷ OECD (2021e).

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ OECD (2021b).

¹²⁰ OECD (2021e).

¹²¹ European Commission (2021a), (2021b), (2021c), (2021d) (2021e), (2021f).

I en studie från Kalifornien uppger 80 procent av de tillfrågade lärarna att hybridundervisning var ännu svårare än distansundervisning.¹²²

Exempel på några utmaningar lärare nämner är:

- ...har en ständig känsla av att jag ignorerar ”online- eleverna” till förmån för de i klassrummet
- ...har spenderat ett helt års tid med att skapa relationer online och nu är allt detta borta på grund av kortare lektioner och uppdelad klass
- ...det är en enorm utmaning att undervisa på två sätt samtidigt när två tredjedelar av eleverna är i klassrummet och resten online
- ...det är väldigt svårt att planera när jag på ena lektionen har tre elever i klassrummet och 35 hemma och på nästa 13 i klassrummet och 20 hemma.

8. Erfarenheter från perioden med hybridundervisning skiftar

Ansvariga på nationell, lokal och skolnivå har förberett läsåret med hjälp av ekonomiska medel och olika strategier som syftade till att ge så goda förutsättningar för undervisningssektorn som möjligt under läsåret 2020/21. Trots alla ansträngningar visar uppföljningar på svårigheter även under denna period.

8.1 Kunskapsutvecklingen kan ha börjat stabiliseras i vissa länder

I rapporten *What’s next? Lessons on Education Recovery* som är en gemensam publikation av OECD, UNESCO, UNICEF och Världsbanken, framkommer att 73 procent av länderna bedömer att distansundervisningens effektivitet är sämre än närundervisningens.¹²³ Motsvarande uppgift för hybridundervisning saknas i litteraturen men samtidigt innebär hybridundervisning att när-, och distansundervisning kombineras. Detta innebär att en elev kan utföra vissa specifika moment, som är svåra att genomföra digitalt, när eleven har närundervisning. På så sätt skulle hybridundervisning kunna uppfattas som mer effektivt ur lärandesynpunkt jämfört med distansundervisning på heltid.

I Norge undersöktes kunskapsutvecklingen under denna period med hjälp av enkäter och intervjuer riktade till elever, föräldrar och lärare. Respondenterna

¹²² EdSource (2021-06-14).

¹²³ UNESCO, UNICEF, The World Bank och OECD (2021).

uttrycker en oro för kunskapsstapp och ökade skillnader mellan elever även i Norge.¹²⁴

Den brittiska utbildningsinspektionen, Ofsted, har uppmärksammat att vissa elever i grundskolan uppvisar kunskapsluckor exempelvis i stavning, idrott och praktiska färdigheter under våren 2021. Dessa kunskapsluckor förmodas antingen bero på att skolorna inte hade undervisat dessa innehåll medan de var stängda och skjutit upp dem till närundervisning, eller att eleverna inte lärde sig effektivt under denna period.¹²⁵

OECD visar i sin rapport om yrkesutbildning¹²⁶ att dessa enbart var helt öppna i tre länder av 36, delvis öppna i 17 och helt stängda i elva länder under 2020/21. OECD:s bedömning är att delvis eller helt stängda yrkesutbildningar under en längre period sannolikt har medfört betydande kunskapsstapp hos elever. Trots det rapporterar endast 15 länder (av de 28 länder som svarar på denna fråga i undersökningen) att de har infört åtgärder med särskilt fokus på elever inom yrkesinriktning. Vissa branscher och yrken har drabbats mer än andra under pandemin varför praktik inom vissa utbildningar har varit svårare att genomföra. Att inte ha tillgång till arbetsplatsförlagd praktik påverkade inte bara elevers kunskapsutveckling utan har i vissa fall också lett till att elever inte kunde få ut sina examina.

För att motverka detta har vissa länder ändrat villkoren för den arbetsplatsförlagda praktiken. Exempelvis har vissa länder förlängt perioden då elever kunde praktisera, eller senarelagt praktiken eller kortat ner antalet obligatoriska praktikdagar. Det har också förekommit att skolor har börjat anordna praktik i de egna skollokalerna så att elever kan få möjlighet till att genomföra praktik.

De oroande internationella resultaten har föranlett flera länder att genomföra extra insatta standardiserade prov under 2020/21 för att kunna mäta kunskapsutvecklingen.¹²⁷ Exempelvis genomförde 1,8 miljoner elever i Chile elever den s.k. Comprehensive Learning Diagnosis (DIA) mellan mars och april 2021. Studien visar lägre resultat både i matematik och läsning jämfört med tidigare år, och beskriver också att elever uppger en stark önskan att vilja gå tillbaka till traditionella sätt att umgås med lärare och kamrater.

I Frankrike däremot kunde man se att resultatnedgången i läsning och matematik som observerades i grundskolan i september 2020 hade vänt till januari 2021. Elever från skolor med högre andel elever med svag socioekonomisk bakgrund uppvisade dock mindre förbättringar i läsning än övriga elever.¹²⁸ UNESCO redovisar något nyare resultat från Frankrike och konstaterar att de franska nationella kunskapsmätningar visar att elevernas prestationsnivå i november 2021 hade gått tillbaka till 2019 års nivåer och den hade till och med förbättrats för vissa kompetenser. Detta tyder, enligt rapporten på att kunskapsstapp kan åtgärdas

¹²⁴ OECD (2021e).

¹²⁵ Ofsted (2021).

¹²⁶ OECD (2021c).

¹²⁷ OECD (2021e).

¹²⁸ Ibid.

relativt snabbt när närundervisning prioriteras och adekvata pedagogiska strategier och didaktiska verktyg används.¹²⁹

Beskrivningen ovan ger en blandad bild där standardiserade kunskapsmätningar möjligen visar en mer positiv utveckling under perioden med hybridundervisning jämfört med studier som undersökt respondenters uppfattning om kunskapsstapp med hjälp av enkäter och intervjuer. Samtidigt finns det relevant information enbart från ett axplock av länder. Vad som verkligen har hänt med kunskapsutvecklingen under pandemin kan vi få en bättre bild av när några år har gått efter pandemin och när nya internationella kunskapsmätningar genomförs.

8.1.1 Bedömning och examinering har upplevts vara fortsatt svårt

Många länder har upplevt utmaningar när nationella kunskapsprov och examinationer ställdes in. OECD lyfter i flera rapporter att många länders utbildningssystem är beroende av elevers slutexaminationer som intyg för nästa utbildningsnivå.¹³⁰

Både OECD och Ofsted¹³¹ beskriver att i brist på prov- och examensbetyg har skolor använt alternativa bedömningsätt. Ett sätt var att lärare har fått bedöma elevers arbetsportföljer och räkna fram ett medelbetyg.

Ofsted betonar i sin rapport att formativa och informella bedömningar har blivit mycket viktiga under denna period. Sådana bedömningar har också använts av skolor för att identifiera elever i behov av ”komma-i-kapp-stöd”. Skolledare i Ofsteds rapport intygar att de har sett bedömningsarbetet som en dynamisk, pågående process där bedömning inte bara var ”slutfasen” utan också grunden för undervisningens utformning.

Yrkesutbildningar har fortsatt påverkats kraftigt

Inom gymnasieskolans yrkesutbildning har det uppstått en utmaning med att kunna genomföra yrkesinriktade examinationer i och med att arbetsplatsförlagda moment har ställts in eller skjutits upp och i viss mån inte alls kunnat genomföras. OECD beskriver att länder har försökt hitta olika strategier för att ändå kunna bedöma dessa elevers kunskaper. På vissa håll har skolor erbjudit särskilda yrkesprovsförberedande klasser i skollokalerna. Två tredjedelar av länderna har rapporterat att de har ändrat på sina examenskrav vid slutet av läsåret 2019/20 och nästan 60 procent under läsåret 2020/21.¹³² Drygt 30 procent av länderna har flyttat fram examinationsdatumen och ca 40 procent har använt sig av alternativa sätt att examinera eller har prioriterat yrkeselevernas examinering framför övriga.

Samtidigt som sådana åtgärder har setts som nödvändiga, har man också varnat för att de kan ha påverkat utbildningens kvalitet och kan ha lett till

¹²⁹ UNESCO (2022).

¹³⁰ OECD (2021e).

¹³¹ Ofsted (2021).

¹³² OECD (2021c).

betygsinflation. Exempelvis i Tjeckien, Frankrike och Ungern var andelen elever med slutexamen mycket högre vårterminen 2020 jämfört med året innan.¹³³

8.2 Likvärdigheten i utbildningen har drabbats under hela pandemin

Som vi tidigare har sett, genomfördes det flera studier som indikerar att kunskapsutvecklingen har försämrats under pandemins första fas vid övergång till undervisning på distans. I rapporten *The State of Global Education 18 Months into the Pandemic* följer OECD upp detta för läsåret 2020/21. Bland annat lyfts analyser av resultaten på standardiserade prov från Storbritannien och Frankrike vilka visar tydliga tecken på en ogynnsam utveckling även under 2020/21.¹³⁴ Slutsatserna bygger bland annat på resultat från en rapport av Education Policy Institute and Renaissance Learning som undersökte grundskoleelevers kunskapsutveckling i Storbritannien under hösten 2020.¹³⁵ Denna visar att kunskapsstappet slog olika inom olika elevgrupper. I läsning skattades kunskapsstappet att uppgå till 1,8 månader inom den totala studentpopulationen av elever mellan 5 och 11 år (primary school) och till 2,2 månader inom sårbara elevgrupper (exempelvis elever med svag socioekonomisk bakgrund, utlandsfödda eller de med behov av särskilt stöd). Inom matematik skattades kunskapsstappet att uppgå till 2,2 månader i hela gruppen, medan inom gruppen sårbara elever är den motsvarande siffran 4,5 månader.

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) i Finland lyfter att det har funnits ett ökande problem med olikvärdiga förutsättningar för elevers lärande under pandemin.¹³⁶ Rapporten som skildrar läget fram till 1 januari 2021, framhåller att under distans- och hybridundervisningsfasen har behovet av föräldrahjälp ökat vilket i stort har bidragit till att det inte har gått att upprätthålla likvärdiga förutsättningar för lärandet bland elever. Behovet av stöd från föräldrar har ökat särskilt bland elever med behov av särskilt stöd och med annat modersmål. Det understryks att distansstudier kräver god studievana, vilket alla elever inte har och att det är skolans uppgift att kompensera för detta.

Även EU-kommissionens landrapporter, bland annat om Spanien pekar mot att elever med behov av särskilt stöd och med språksvårigheter har drabbats genom att undervisningssättet i många fall var annorlunda under 2020/21 jämfört med normalläget.¹³⁷ Enligt rapporten gynnas många av dessa elever av grupparbeten och annan samarbetsinriktad undervisning vilket var näst in till omöjligt att praktisera på grund av existerande hälso- och hygienföreskrifter.

Skillnaderna i elevers förutsättningar för lärande mellan länder och världens olika regioner förefaller även den ha fortsatt påverkats i negativ riktning under denna

¹³³ Ibid.

¹³⁴ OECD (2021e).

¹³⁵ Education Policy Institute and Renaissance Learning (2021).

¹³⁶ NCU (2021).

¹³⁷ European Commission (2021e).

period. I många utvecklingsländer övergick inte undervisning till en hybridform utan skolstängningarna har fortsatt med dess utmaningar. (Mer om detta står i avsnitten 3.1, 5.2 och 9.1.4)

8.3 Elevfrånvaron rapporteras ha varit stor på vissa håll under återgångarna

En studie som genomfördes våren 2021 i Kalifornien visar att skolorna bara delvis hade öppnat igen under våren 2021 eftersom en del elever inte återvänt till skolan.¹³⁸ Det var snarare denna situation som tvingade skolor/lärare att börja undervisa på distans igen eller genom en hybridmodell, än en medveten strategi. Det beskrivs också i rapporten att trots ansträngningar med hybridundervisning var elevnärvaron efter återöppningen oroväckande låg. Nästan 40 procent av eleverna deltog i mindre än hälften av undervisningstiden och enbart mindre än en fjärdedel närvarade så ofta som före pandemin. Lärare i studien menar att det ligger en kombination av olika faktorer bakom den låga närvaron, exempelvis hälsorelaterade problem, brist på kollektivtrafik, föräldrars arbetsscheman och brist på barnomsorg för syskon.

Även i Ofsteds inspektionsrapport från våren 2021 beskrivs att elevers frånvaro i Storbritannien har ökat kraftigt under läsåret 2020/21.¹³⁹ Skolor beskriver en rad direkta och indirekta orsaker till covid-19-relaterad frånvaro, inklusive elever som har testat positivt, covid-19-relaterad ångest bland både föräldrar och elever, sämre allmänt psykiskt välbefinnande bland elever, låg förmåga att hantera motgångar och låg motståndskraft mot sjukdom. Skolor har märkt mer covid-19-relaterad frånvaro inom sårbara elevgrupper och även inom avgångsklasser.

Det är dock värt att notera att en ökad frånvaro inte tas upp i de internationella rapporterna, som denna litteraturstudie baseras på mer än undantagsvis, så som i exemplen ovan. Om detta beror på att frånvaron inte undersökts eller om den inte har ökat under pandemin, är oklart.

8.4 Ytterligare försämringar rapporteras i elevers välbefinnande

Som det framkommer i avsnitt 5.3 beskriver många aktörer hur elevers välbefinnande försämrades initialt under skolstängningarna och hur utsattheten för våld i hemmet har ökat för många barn. Vissa höjde varningssignaler redan då att denna försämring kan eskalera och orsaka mer allvarliga psykiska problem men också påverka elevers kognitiva förmågor på längre sikt.¹⁴⁰

Globalt rapporterar bland annat UNESCO fortsatta stora bekymmer i barns liv kopplade till pandemin, den medföljande fattigdomen och skolstängningarna.

¹³⁸ EdSource (2021-06-14)

¹³⁹ Ofsted (2021).

¹⁴⁰ Se exempelvis: Förenta nationerna (FN) (2020) och OECD (2021e).

Samtidigt påpekas i flera rapporter att mörkertalen är stora då viktiga instanser dit barn och unga kan vända sig har varit otillgängliga i många länder. Dessutom är könsrelaterat våld, försäljning av sexuella tjänster och tidig eller oavsiktlig graviditet inga händelser som respondenter ärligt vill eller kan tala om digitalt i en orolig hemsituation utan möjlighet till avskildhet.¹⁴¹

Det finns inga siffror för tillfället som visar hur det diagnostiserade psykiska tillståndet hos barn och ungdomar mellan 10 och 19 år har förändrats under pandemin. Samtidigt beskriver OECD att förekomsten av ångest och depression har försämrats dramatiskt under 2020/21 hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 24 år. Rapporten visar att i de flesta länder har psykisk ohälsa i denna åldersgrupp fördubblats eller mer, och är 30–80 procent högre jämfört med övriga grupper trots att under 2020/21 har de flesta länderna haft åtminstone en partiell återöppning.¹⁴²

Såväl i den ovannämnda rapporten som i en annan rapport från OECD med titeln *All the lonely people*¹⁴³ och i Finlands *Hälsa i skolan*¹⁴⁴ konstateras att, förutom stress, oro, depression, ångest och andra symptom som denna skrift redan har lyft, har ensamhetskänslan ökat markant hos barn och ungdomar under pandemin. OECD pekar på skolans viktiga roll i att förebygga och minska ensamheten bland barn och unga. I skolan kan man till exempel reservera tid för att ”öva upp” barnens och de ungas socioemotionella färdigheter, fästa uppmärksamhet vid gruppbildningar och aktivt fråga barnen och de unga hur de har det. Att ensamheten har ökat under pandemin tillskrivs i rapporten skolstängningar, bristande elevhälsa och den minskade tillgången till psykiatrisk vård.

I den finska rapporten lyfts också att det finns ett behov av fortbildning och tilläggsresurser som gör det möjligt att bättre ta hänsyn till individen, så att skolorna ska kunna känna igen de barn och unga som är ensamma. Enligt resultaten har de yrkesverksamma inom undervisningen och elevhälsovården i Finland redan visat att de har kunskaper när det handlar om att minska mobbning bland barn och unga. Det skulle behövas åtgärder också när det gäller ensamhet.

Distansundervisning i skolan användes som lösning för vissa elever

Skolor och lärare i Danmark har använt sig av en särskild lösning för att kunna säkra elevers psykiska välbefinnande. Under distans- och hybridundervisningsperioder erbjöd många skolor och lärare vissa elever närundervisning när de bedömde att dessa elever inte kunde tillgodogöra sig undervisningen på distans.

När vissa elever återgick till undervisning i skolans lokaler fick de en situation som kunde uppfattas som närundervisning, men det som faktiskt ägde rum var en fortsatt distansundervisningen men med hjälp av videokonferens i klassrummet. Elever som gick i skolan gjorde samma saker som de som var hemma under

¹⁴¹ UNESCO (2021).

¹⁴² OECD (2021f).

¹⁴³ OECD (2021a).

¹⁴⁴ Finska institutet för hälsa och välfärd (2022-02-09).

lektionen med hjälp av individuella utrustningar, men under rasterna kunde de umgås med andra elever som också var närvarande och prata med sina lärare. Denna lösning krävde extra stor flexibilitet och anpassning hos lärare.

Norge har anammat ett likande förfarande och höll skolorna öppna för elever med funktionsnedsättning, elever vars föräldrar har samhällsviktiga funktioner samt för dem som bedömdes vara utsatta för risker i hemmet.¹⁴⁵

Dessa nordiska exempel motsvarar i stort det som OECD förespråkar i rapporten *The State of Global Education 18 Months into the Pandemic*, det vill säga att skolor ska ta itu med orättvisor vid återöppningen och prioritera yngre och på olika sätt sårbara elever för undervisning i skolan.¹⁴⁶

8.4.1 Frustration hos många elever...

Norska forskare på lärarutbildningen vid Norges teknisk-naturvetenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim har undersökt pandemins effekt på svenska och norska elever i gymnasieskolan i åldrarna 17 - 19.¹⁴⁷ I båda länderna var gymnasieskolorna initialt stängda fram till sommarlovet 2020, och detsamma gällde den organiserade idrotten. Under hösten 2020 och våren 2021, genomfördes undervisningen i Norge och Sverige med nya regler som var anpassade till nationell politik och lokal smittspridning. Den fysiska skolmiljön och undervisningen ändrades drastiskt i båda länderna, genom indelning av elever i grupper för socialt umgänge, ändrad möblering i klassrum med möjlighet till större avstånd till andra och minskad trängsel. Undervisningen anpassades också i båda länderna, i synnerhet genom ökade möjligheter för digitalisering och distansundervisning när det behövdes.

4500 elever har deltagit i studien och resultaten visar att pandemin har fått konsekvenser för alla ungdomar. Forskarna pekar på att det finns många likheter i hur ungdomar beskriver sin upplevelse i de två länderna. De uppger att de har saknat vardagliga sociala aktiviteter och naturliga mötesplatser, såsom skolan. De saknar allt från att ”hänga med kompisar”, att gå på konserter, delta i fritidsaktiviteter och festa, till att leva utan att oroa sig för att oavsiktligt smitta andra. Upplevelsen av att vänskapsrelationer har försvagats är en gemensam erfarenhet för de flesta.

Rapporten visar att ungdomar i båda länderna upplever en stark ambivalens. Å ena sidan uttrycker de förståelse för att skolor och andra ungdoms- och fritidsverksamheter har stängts och att samhället måste ta ansvar för de äldre och sårbara. Å andra sidan uppger de att de känner sig frustrerade vad det gäller myndigheter och äldre, eftersom de upplever att de äldre har kommit lindrigare undan.

När de norska ungdomarna skriver om myndigheter eller politik, så är många kritiska till komplexiteten och instabiliteten i åtgärderna. Svenska ungdomar

¹⁴⁵ UNESCO, UNICEF, The World Bank och OECD (2021).

¹⁴⁶ OECD (2021e).

¹⁴⁷ Haugseth, J. F. m.fl. (2021).

uttrycker i större utsträckning missnöje över att myndigheterna har lämnat ansvaret till den enskilda individen och att åtgärderna inte varit tillräckligt strikta. Dessa resultat pekar åt samma håll som de tidigare redovisade resultaten från OECD och Finland. Det visar att unga har känt sig isolerade och ensamma under perioden med distans- och hybridundervisning. Av svaren kan utläsas att det inte enbart handlar om saknaden av sociala kontakter utan också om en känsla av mindre omsorg från skolans sida och en viss ilska att samhället har svikit dem.

8.4.2 ... men det finns även positiva fynd

I en annan studie har forskare tillfrågat över 5 000 ungdomar i fem länder om hur de har klarat av restriktionerna mellan september 2020 och februari 2021.¹⁴⁸ Ungdomarna som svarat på enkäten är mellan 15–19 år från Sverige, USA, Vietnam, Serbien och Marocko.

En första vetenskaplig publikation från studien visar en mer positiv bild jämfört med beskrivningarna ovan. Farhågorna och varningarna om pandemins allvarliga negativa konsekvenser för psykisk hälsa besannas inte hos majoriteten av ungdomarna i studien utan de uppvisar en bättre anpassning till de nya förutsättningarna. Visserligen rapporterar en betydande andel av eleverna minskad tid utomhus (42 procent), minskad tid att träffa vänner (59 procent) och att de har lagt mindre tid på skolarbete (31 procent) men samtidigt uppger de också att de har varit nöjda med att kunna ägna mer tid åt att göra saker som de inte hade tid för tidigare (49 procent) och att få använda sociala medier för att hålla kontakten (45 procent). En tredjedel av ungdomarna har dessutom tränat mer och känt att de har mer kontroll över sin tillvaro. Endast en liten andel av ungdomarna rapporterar att deras riskbeteenden och utsatthet för fysiska och verbala kränkningar har ökat. Flickor uppger mer negativa upplevelser.

Att resultaten från den sista studien skiljer sig från övriga resultat kan ha många orsaker. Exempelvis hade studien låg svarsfrekvens, särskilt från USA och val av deltagarländer kan också ha påverkat resultaten. Att studien har mindre koppling till utbildning kan också bidra till den något annorlunda bilden. Sammantaget gör dessa aspekter att det är svårt att generalisera resultaten från studien till att gälla regionalt eller globalt men de återspeglar respondenternas upplevelser och är hoppingivande.

Av de flesta rapporterna som refereras i denna skrift förefaller det som att försämringen av elevers välbefinnande har påverkats under såväl 2020 som 2021 och det finns indikationer på att det, med tidens gång, har uppmärksammats fler allvarliga symptom hos elever. Oavsett vad som framkommer i de presenterade studierna, bör det dock påpekas att det först på sikt kommer att vara möjligt att uttala sig om de långvariga effekterna på barns och ungas psykiska hälsa och välbefinnande.

¹⁴⁸ Kerekes, N. m.fl. (2021).

9. Pandemin har fortsatt utvecklas i vågor under hösten 2021 och vintern 2021/22

Under hösten 2021 har en fjärde pandemivåg visat sig i vissa länder med hög spridning av deltavarianten. Länder i Öst- och Centraleuropa som Bulgarien, Rumänien, Serbien, Ungern men även Österrike och Tyskland har drabbats hårt. Samtidigt har det varit förhållandevis lugnt i andra delar av Europa och världen, inte minst i de nordiska länderna. Även de flesta länder med hög smittspridning och höga dödstal, hade sina skolor öppna under hösten. Hårt drabbade områden eller enskilda skolor och klasser stängdes dock när läget blev akut med många sjuka elever och lärare, och vissa elever och klasser sattes i karantän.¹⁴⁹

Spridningen av deltavarianten har blivit en utmaning för skolor på så sätt att det var första gången riktigt många barn och unga blev smittade. Detta har stört undervisningen ånyo och orsakat oro och osäkerhet i många klassrum. I exempelvis Tyskland och Ungern gällde dessutom olika karantänsregler för vaccinerade och ovaccinerade elever, vilket innebar extra arbete såväl för skolledare som lärare. Skolor blev också en instans för smittspårning.¹⁵⁰

9.1.1 UNESCO pläderar för att skolor ska hållas öppna

Mot slutet av november-början av december 2021 upptäcktes en ny mutation av covid-19-viruset som benämndes omikron. Denna virusvariant har visat sig kunna spridas ännu snabbare än deltavarianten. När omikron upptäcktes började länder som Storbritannien, Norge, Frankrike och Danmark införa restriktioner och stänga ner många av sina verksamheter snabbt för att förhindra spridningen.

Internationella organ, och däribland UNESCO, manade tidigt till försiktighet med att återigen stänga skolor. I slutet av januari 2022 kom UNESCO ut med riktlinjer och diskussioner hur länder kan tänka kring skolan i denna situation.¹⁵¹ I skriften står bland annat följande:

Omikronvarianten och dess mycket snabba spridning inom befolkningen innebär betydande hinder för att kunna hålla existerande nationella hälso- och säkerhetsföreskrifter och åtgärder för fortsatt säker undervisning. Beslutsfattare omprövar ständigt förordningar och föreskrifter för att kunna avgöra vad som behöver förändras. För att uppfylla barns rätt till utbildning, bör det vara en av de högsta prioriteringarna att öppna och hålla skolorna öppna. Att stänga ner skolor har ett mycket högt pris. Det hotar att hindra utvecklingen hos en hel generation barn och ungdomar samtidigt som det bidrar till att orättvisorna och skillnaderna i barns villkor som fanns före pandemin, inte bara består, utan ökar.

¹⁴⁹ Se exempelvis: The New Statement. UK Edition (2021-11-24) och Index (2021-10-19).

¹⁵⁰ Deutsche Welle (2021-11-19) och Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) (2018).

¹⁵¹ UNESCO (2022).

Vidare understryks det att med tanke på omikronvariantens karaktär med hög smittspridning är det särskilt viktigt att omvärdera ”tröskelvärden” för när skolor ska stängas.

9.1.2 Många länder håller sina skolor öppna trots den ökande smittan...

Den övergripande trenden i Europa och USA var att länderna, med några få undantag, valt att öppna skolorna efter juledigheterna i början av 2022. Samtidigt har i många länder fackförbunden och övriga organisationer som företrädare skolpersonal varit kritiska och har eftersökt fler åtgärder på plats eller fördröjd skolstart efter loven.¹⁵²

Regeringar har fattat beslut om olika typer av åtgärder för att skydda lärare och elever så att skolor samtidigt kan vara öppna. I exempelvis Danmark har regeringen distribuerat snabbtester till skolor i hela landet för att testa elever. Såväl elever som personal rekommenderades att testa sig två gånger per vecka, oavsett om man uppvisar symtom eller inte.

I Storbritannien har all skolpersonal behövt testa sig före skolstart och för gymnasieelever har det gällt två tester per vecka. Regeringen har infört krav på munskydd på alla skolor efter jullovet för såväl skolpersonal som för elever

I Italien har regeringen beordrat landets skolor att öppna som vanligt efter lovet medan regionerna ville fördröja skolstarten runt 20–30 dagar för att elever skulle hinna vaccinera sig. Bland annat har Polen valt denna väg och skjtit upp skolstarten efter lovet för att unga skulle hinna vaccinera sig.

Frankrike har under pandemin haft relativt hårda restriktioner kring skolan. Fram till i början av december fick hela klassen vara hemma i en vecka när en elev var konstaterad smittad. Efter nyår har bara smittade elever behövt isoleras.¹⁵³

9.1.3 ...men hög frånvaro bland elever och lärare försvårar undervisningen

Från USA kommer rapporter om att skolstarten i januari 2022 har varit svår.¹⁵⁴ Det finns många vittnesmål om samma typer av symptom som rapporterades vid tidigare återöppnande av skolan, exempelvis brist på motivation, psykiska besvär och allmän nedstämdhet hos elever. Elevehälsan i flera skolor har noterat ökat aggressivt beteende hos en del elever, självskadebeteenden och att det finns elever som agerar som om de regredierade i åldern.

Många rektorer och lärare har upplevt att det är svårt att kunna förklara de nya och snabbt ändrade reglerna för föräldrarna, kontrollera intyg och smittspåra vid sidan om sina vanliga arbetsuppgifter.¹⁵⁵

¹⁵² Dagens Nyheter (2022-01-07).

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ KQED Inc (2022-01-08).

¹⁵⁵ Dagens Nyheter (2022-01-07).

Rapporter efter jullovet har också vittnat om en kraftigt ökande elevfrånvaro i flertalet länder.¹⁵⁶ Dessa nyhetsrapporteringar pekar mot att inte bara smittspridningen ligger bakom elevers frånvaro. Det kan handla om ren oro eller bristande motivation, men också att många som arbetar inom samhällsviktiga funktioner är sjuka och det kan vara svårt att ta sig till skolan. En annan anledning kan ha varit att föräldrar är sjuka och det var oklart för elever hur de ska hantera situationen.

Den snabba smittspridningen har också inneburit hög frånvaro bland lärare. I exempelvis Storbritannien har regeringen därför uppmanat pensionerade lärare och volontärer att vikariera för sjuka lärare.¹⁵⁷ Av samma anledning har den franska regeringen satsat extra medel på att anställa ytterligare 8000 lärare med tillsbegränsad anställning fram till läsårets slut.¹⁵⁸ Det är möjligt att omikronvågen med omfattande frånvaro som följd, har förstärkt kunskapsstappet, men det är för tidigt att uttala sig om det.

I skrivande stund har omikronvarianten av covid-19-viruset börjat klinga av i många länder medan den i vissa fortfarande är på hög nivå. Skolorna är dock öppna i de flesta höginkomstländer medan flera låginkomstländer fortfarande håller sina skolor stängda, framför allt på grund av en extremt låg vaccinationstäckning.

9.1.4 Avhopp från skolan har ökat bland vissa grupper som en följd av hela pandemin

Under pandemins gång har det varit skolstängningar i många delar av världen och det finns barn och unga som inte förväntas komma tillbaka till skolan överhuvudtaget. I vissa rapporter uppmärksammas att avhoppet har ökat olika mycket i olika elevgrupper och i olika delar av världen. UNESCO varnar för att framstegen som tidigare gjorts i jämställdhet mellan könen hotas bland annat genom avhopp från utbildningen.¹⁵⁹

Världsbankens analyser pekar mot att det finns vissa skillnader mellan världens ekonomier i detta avseende. Medan flickor mellan 12 och 17 år löper större risk än pojkar att inte återvända till skolan i låg- och medelinkomstländerna, löper pojkar större risk i länder med medelhög och hög inkomst.¹⁶⁰

Ungdomarna i låginkomstländerna förklarar avhoppet med att de har blivit vuxna och ska ingå i äktenskap eller har blivit gravida.¹⁶¹ UNESCO uppskattar att 10 miljoner fler flickor kommer att gifta sig i förtid under det kommande decenniet som en följd av utvecklingen och påpekar att i grund och botten är det ekonomiska aspekter och orättvisor som ligger bakom denna utveckling.¹⁶²

¹⁵⁶ Se exempelvis: CTV News (2022-01-24) och The Irish Times (2020-01-06).

¹⁵⁷ UNESCO (2022).

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ UNESCO, UNICEF och WORLD BANK (2021).

¹⁶⁰ Azevedo, J. P (2020).

¹⁶¹ UNESCO (2021).

¹⁶² UNESCO, UNICEF och WORLD BANK (2021).

Rapportens resultat visar också att i medel- och höginkomstländer är det vanligare att elever med olika typer av stödbehov har hoppat av skolan i kölvattnet av pandemin. Elever själva förklarar att de inte vill gå tillbaka till skolan med skoltrötthet, oro av olika slag eller att de har hamnat på efterkälken med skolarbetet som de inte tror att de kan ta igen.¹⁶³ Dessa individuella förklaringar tyder på att elever inte har fått det stöd de skulle ha behövt under pandemin.

En ytterlig grupp, framför allt i Öst- och Centraleuropa och i Balkanområdet, där pandemin har lett till ett massivt avhopp från utbildningen, är barn från romska familjer. Som vi beskrev i avsnitt 5.2. har dessa barn drabbats hårt av skolstängningar, och av pandemin i allmänhet. Företrädare för The Open Society Roma Initiatives Office och EU-kommissionen ger uttryck för en stor oro över det växande antalet romska barn som har försvunnit för gott från skolan.¹⁶⁴ Resultaten från ett EU- finansierat integrationsprojekt på Västra Balkan visar att skolavhoppet bland romska barn där har ökat med 11 procent under pandemin. Detta förklaras med att tre av fyra romska barn uppger sig inte ha fått någon hjälp varken från lärare eller klasskamrater för att kunna delta i webbaserad undervisning under pandemin och därmed känt att de har halkat efter i skolan för gott.¹⁶⁵

10. Slutsatser och implikationer för framtiden

OECD/EU/UNESCO/Världsbanken, forskare och nationella myndigheter som har följt covid-19-pandemin och länders agerande, och vars rapporter refereras i denna litteraturstudie, är överens om att utbildningssystemen har mött betydande utmaningar under covid-19-pandemin.

Länder förefaller ha stått oförberedda inför krisen som pandemin skapade och skolan har på många håll haft dålig beredskap såväl tekniskt som kompetensmässigt för en övergång till undervisning på distans. Ju längre pandemin framskred, desto mer har länder utvecklat sina digitala resurser samtidigt som undervisning på distans på heltid blev mindre vanlig, åtminstone i västvärlden. Utöver en stor teknikutveckling har länder förberett sig för de senare pandemivågarna genom kompetensutveckling, insatser för att främja välbefinnande och organisatoriska åtgärder.

Likväl tyder de sammantagna resultaten på att pandemin med perioder av skolnedstängningar och undervisning på distans, har medfört ett kunskapsstopp och ett sämre välbefinnande hos barn och unga. Samtidigt har den försämrade

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ EUROACTIV (2021-11-22).

¹⁶⁵ Regional Co operation Council (2021-12-13).

kunskapsutvecklingen och det försämrade välbefinnandet inte slagit jämnt, utan har drabbat sårbara elevgrupper mest. Detta indikerar att utbildningens likvärdighet har drabbats på flera sätt. De internationella organens rapporter som denna skrift bygger på, varnar för att dessa negativa förändringar sannolikt kommer att bidra till att länder och regioner får ett försämrat ekonomiskt tillstånd på längre sikt. Låginkomstländerns långvariga skolstängningar riskerar dessutom att dela upp världen ännu mer och öka skillnaderna mellan barns och ungas förutsättningar för utbildning och de redan existerande ekonomiska klyftorna globalt. Skolstängningar i fattiga länder lär dessutom fortsätta ända tills covid-19 slutar uppfattas som ett hot om inte vaccinationstäckningen ökar i dessa länder.

Samtidigt har undervisning på distans i höginkomstländer bidragit till en större digital mognad och det har också visat sig att vissa elever gynnas av digital undervisning. Det finns en allmän uppfattning att digital teknik i undervisningen är här för att stanna även efter pandemin. På samma gång har pandemin också tydliggjort att skolan i sin fysiska form behövs för att elever ska lära sig, utvecklas som samhällsmedlemmar, må bra samt få den omsorg och det skydd de behöver. Omfattningen på och innehållet i läro- och kursplanerna har också uppmärksamats på många håll och väckt debatter. I flera länder kommer diskussionerna fortsätta såväl om värdet av formativa bedömningar jämfört med standardiserade prov, vilka var mycket svåra att genomföra under pandemin, som hur lärare kan bli trygga i att göra kontinuerliga bedömningar på litet underlag i stället för att förlita sig på övergripande prov. Parallellt kan vi också se att många länder ser ett starkt behov av att utveckla verktyg för att kunna mäta elevers kunskaper och följa deras kunskapsutveckling.

Denna litteraturstudie gör inte anspråk på att vara fullständig och alla nyansskillnader i länders agerande och dess konsekvenser belyses inte här. Samtidigt är det tydligt i litteraturen som rapporten bygger på att covid-19-pandemin har gjort utbildningssystemen medvetna om hur bräcklig tillvaron kan bli, och att världens länder måste skapa en bättre beredskap inför framtida kriser. Det som har hänt i skolan under pandemin kan betraktas genom mörka glasögon och det kan konstateras att barn och unga har drabbats hårt. Samtidigt kan det också slås fast att regeringar har agerat snabbt och verkat för att skapa åtgärder som såväl bromsar smittspridningen som möjliggör elevers skolgång. Utan lärarnas stora insatser skulle dock undervisningen aldrig ha kunnat genomföras, oavsett vilka åtgärder som har satts in av nationella aktörer.

Nu befinner sig världen i en situation där det går att skönja vissa tendenser till att kunskapsstappet går att vända och att elevers välbefinnande kan förbättras. Det mest positiva med utvecklingen är att beslutsfattare på olika nivåer i världen har blivit starkt medvetna om de nationella och globala utmaningar utbildningssystemen har, men också vad som har fungerat väl i de olika systemen. Därmed befinner vi oss i ett läge där vi kan bygga vidare på de erfarenheter vi har fått med oss.

Referenser

- A-focus (2020). *Internationell utblick – distansundervisning under Covid-19*.
- Azevedo, J. P. (2020). *Simulating the potential impacts of COVID-19 school closures on schooling and learning outcomes: A set of global estimates*. Policy Research Working Paper 9284. Washington D.C., World Bank.
- Bonal, X. m.fl. (2020). The impact of lockdown on the learning gap: family and school divisions in times of crisis. *International Review of Education*, Vol. 66 (5–6), 635–655.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2021). *Grundskolers erfaringer med nødundervisning under covid-19-pandemien – En undersøgelse af nødundervisning i foråret og sommeren 2020*.
- Di Pietro, G. m.fl. (2020). *The likely impact of COVID-19 on education: Reflections based on the existing literature and international datasets*. EUR 30275 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-19937-3
- Education Policy Institute and Renaissance Learning (2021). *Understanding Progress in the 2020/21 Academic Year: Complete Findings from the Autumn Term*. Department for Education, London.
- Engzell, P. m.fl. (2021). Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, Vol 118 (17), e2022376118.
- ESV (2006). *Effektutvärdering. Att välja upplägg*. Rapport 2006:8.
- European Commission, Joint Research Centre, Carretero, S. m.fl. (2021a). *What did we learn from schooling practices during the COVID-19 lockdown? Insights from five EU countries*. Publications Office.
- European Commission, Joint Research Centre, Lundtofte, T. (2021b). *The school year 2020–2021 in Denmark during the pandemic: country report*. Publications Office.
- European Commission, Joint Research Centre, Monostori, J. (2021c). *The school year 2020–2021 in Hungary during the pandemic: country report*. Publications Office.
- European Commission, Joint Research Centre, Mägi, E. (2021d). *The school year 2020–21 in Estonia during the pandemic: country report*. Publications Office.
- European Commission, Joint Research Centre, Trujillo Sáez, F. (2021e). *The school year 2020–2021 in Spain during the pandemic: country report*. Publications Office.

- European Commission, Joint Research Centre, Velicu, A. (2021f). *The school year 2020–2021 in Romania during the pandemic: country report*. Publications Office.
- Hanushek, E. m.fl. (2020). *The economic impacts of learning losses*. OECD Education Working Papers, No. 225, OECD Publishing, Paris.
- Haugseth, J. F. m.fl. (2021). *Ungdomstid med smitteverntiltak: En sammenligning av unges egenrapporterte livskvalitet og tillit i Norge og Sverige 2020/2021*. BULKIS-RAPPORT 2/21. ISBN 978-82-7923-092-2.
- Karakainen, M-T. m.fl. (2021). Multilevel analysis of the educational use of technology: Quantity and versatility of digital technology usage in Finnish basic education schools. *Journal of Computer Assisted Learning*, Vol. (37), 953–965.
- Kerekes, N. m.fl. (2021). Changes in Adolescents' Psychosocial Functioning and Well-Being as a Consequence of Long-Term COVID-19 Restrictions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 18 (16), 8755.
- Kjellberg, A. & Sörqvist, P. (2020). *Experimentell metodik för beteendevetare*. Studentlitteratur AB. Tredje upplagan.
- Lindblad, S. m.fl. (2021). School lockdown? Comparative analyses of responses to the COVID-19 pandemic in European countries. *European Educational Research Journal*, Vol. 20(5), 564–583.
- Meinck, S. m.fl. (2022). *The impact of the COVID-19 pandemic on education. International Evidence from the Responses to Educational Disruption Survey (REDS)*. UNESCO och IEA.
- NCU (2021). *Effekterna av exceptionella undervisningsarrangemang på förverkligandet av jämlikhet och likabehandling på olika utbildningsstadier. – Utvärderingsprojektets del III: Den nationella utvärderingens slutsatser och rekommendationer*. ISBN 978-952-206-700-5 (pdf).
- OECD (2012). *Equity and Quality in Education. Supporting Disadvantaged Students and Schools*. ISBN 978-92-64-13085-2 (pdf).
- OECD (2021a). *All the lonely people: Education and loneliness*. Trends Shaping Education. Spotlights, No. 23, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2021b). *Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World*. OECD Publishing, Paris. November 2021.
- OECD (2021c). *Implications of the COVID-19 pandemic for Vocational Education and Training*. Juni 2021.
- OECD (2021d). *The State of Global Education: One year into the COVID pandemic*. Mars 2021.

- OECD (2021e). *The State of Global Education: 18 Months into the Pandemic*. September 2021.
- OECD (2021f). *Supporting young people's mental health through the COVID-19 crisis*. 12 May 2021.
- Ofsted (2021). *Education recovery in schools: autumn 2021*. 16 december 2021.
- Reimers, F. m.fl. (2020). *Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the Covid-19 Pandemic is Changing Education*. OECD.
- Santibañez, L. m.fl. (2021). The Effects of Absenteeism on Academic and Social-Emotional Outcomes: Lessons for COVID-19. *Educational Researcher*, Vol. 50 (6), 392–400.
- Save the Children International (2020). *The Hidden Impact of Covid-19. On Child Poverty*. A Global Research Series. 30 Orange Street, London WC2H 7HH, United Kingdom.
- SOU 2020:28. *En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning*.
- SOU 2021:89. *Sverige under pandemin Volym 1 och 2*.
- Tire, G (2021). Estonia: A Positive PISA Experience. In Nuno Crato (red), *Improving a Country's Education. PISA 2018 Results in 10 Countries*. Springer Nature Switzerland AG. s.101 – 120.
- Thomas E.Y. m.fl. (2020). Spotlight on child abuse and neglect response in the time of COVID-19. *The Lancet. Public health*, Vol. 5(7), e371.
- Thorell, L.B. m.fl. (2020). Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions. *European child and adolescent psychiatry*, 1–13. Advance online publication.
- Thorn, W. m.fl. (2021). *Schooling During a Pandemic: The Experience and Outcomes of Schoolchildren During the First Round of COVID-19 Lockdowns*. OECD Publishing, Paris.
- Tomasik, M. J. m.fl. (2021). Educational gains of in-person vs. distance learning in primary and secondary schools: A natural experiment during the COVID-19 pandemic school closures in Switzerland. *International Journal of Psychology*, Vol. 56 (4), 566–576.
- UNESCO (2021). *When schools shut. Gendered impacts of COVID-19 school closures*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France. ISBN 978-92-3-100472-8.
- UNESCO (2022). *COVID-19 School Health and Safety Protocols: Good Practices and Lessons Learnt to Respond to Omicron*. Policy Paper, UNESCO 2022.

UNESCO, UNICEF och Världsbanken (2021). *The state of the Global Education Crisis: A Path to Recovery*. Co-publication of The World Bank, UNESCO and UNICEF. ISBN: 978-92-3-100491-9.

UNESCO, UNICEF, Världsbanken och OECD (2021). *What's next? Lessons on Education Recovery: Findings from a Survey of Ministries of Education amid the COVID-19 Pandemic*. Juni 2021.

UNICEF, Eurochild, Save the Children, ChildFund och World Vision (2021). *Our Europe, Our Rights, Our Future*. UNICEF/UNI207002/Chalasanani.

Van der Graaf, L. m.fl. (2021). *Education and Youth in Post-COVID-19 Europe – Crisis Effects and Policy Recommendations*. Research for CULT Committee – European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels. Maj 2021.

Zhang; J. m.fl. (2020). Acute stress, behavioural symptoms and mood states among school-age children with attention-deficit/hyperactive disorder during the COVID-19 outbreak. *Asian journal of psychiatry*, 51, 102 077.

Webbplatser

Aljazeera (2021-09-23). *African leaders highlight vaccine inequity in UNGA speeches. Wide disparity in accessing COVID-19 vaccines featured prominently in speeches at the United Nations General Assembly*.
<https://www.aljazeera.com/news/2021/9/23/african-leaders-highlight-vaccine-inequity-in-un-speeches> Hämtad: 2022-02-25

Center for Systems Science and Engineering (CSSE) vid Johns Hopkins University (2022-03-05). *COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University*
<https://gisanddata.maps.arcgis.com/apps/dashboards/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6> Hämtad: 2022-03-05

Chalkbeat (2021-09-27). *Stress and short tempers: Schools struggle with behavior as students return*. <https://www.chalkbeat.org/2021/9/27/22691601/student-behavior-stress-trauma-return> Hämtad: 2022-01-25

CNN Health (2022-02-01). *Covid-19 Pandemic Timeline Fast Facts*.
<https://edition.cnn.com/2021/08/09/health/covid-19-pandemic-timeline-fast-facts/index.html> Hämtad: 2022-02-24

CTV News (2022-01-24). *More than one out of five students and staff at Toronto public schools were absent on Friday 2022-01-24*.
<https://toronto.ctvnews.ca/more-than-one-out-of-five-students-and-staff-at-toronto-public-schools-were-absent-on-friday-1.5752456> Hämtad: 2022-01-28

Dagens Nyheter (2022-01-07). *Nu öppnar skolorna i hela Europa – trots covidlarmen*. <https://www.dn.se/varlden/nu-oppnar-skolorna-i-hela-europa-trots-covidlarmen/> Hämtad: 2022-01-18

- Deutsche Welle (2021-11-19). *News and Current Affairs from Germany and around the World. COVID and kids: How is the fourth wave affecting German schools?* <https://www.dw.com/en/covid-and-kids-how-is-the-fourth-wave-affecting-german-schools/a-59883517> Hämtad: 2022-02-26
- EdSource (2021-06-14). *The Inverness Institute: Teachers discuss the challenges and the limits of a partial reopening.* <https://edsource.org/2021/teacher-report-on-the-spring-2021-reopening/656054> Hämtad: 2022-01-26
- Euroactiv Media Network (EUROACTIV) (2021-11-22). *Europe's Roma at risk amid COVID-19 fourth wave.* <https://www.euroactiv.com/section/non-discrimination/news/europes-roma-at-risk-amid-covid-19-fourth-wave/> Hämtad: 2022-01-27
- European Centre for Disease Prevention and Control. An agency of the European Union (ECDC) (2021-06-23). *ECDC statement on the SARS-CoV-2 Delta variant in the EU/EEA.* <https://www.ecdc.europa.eu/en/news-events/ecdc-statement-sars-cov-2-delta-variant-eueea> Hämtad: 2022-02-25
- European Commission (20 – 21 september, 2021). *14th European Platform for Roma Inclusion.* https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/romaplatform21_theme_2.pdf <https://platform.roma-voices.eu/> Hämtad: 2022-01-27.
- Finska institutet för hälsa och välfärd (2022-02-09). *Resultaten av enkäten Hälsa i skolan.* <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/undersokningar-och-projekt/enkaten-halsa-i-skolan/resultat-av-enkaten-halsa-i-skolan> Hämtad: 2022-01-07
- Förenta nationerna (FN) (April 2020). *POLICY BRIEF: The Impact of COVID-19 on children.* <https://unsdg.un.org/policy-brief-impact-covid-19-children> Hämtad: 2022-01-05
- Folkhälsomyndigheten (2022-02-25). *WHO och internationell samordning.* <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/internationellt-samarbete/who-samarbete/> Hämtad: 2022-02-25
- Index (2021-10-19). *Az általános iskolák érintettek inkább a fertőzésben a Nemzeti Pedagógus Kar elnöke szerint.* <https://index.hu/belfold/2021/10/19/koronavirus-iskola-nemzeti-pedagoguskar-horvath-peter-oltas/> Hämtad: 2022-02-25
- Johns Hopkins Medicine (2021-10-21). *Coronavirus Second Wave, Third Wave and Beyond: What Causes a COVID Surge.* <https://www.hopkinsmedicine.org/health/conditions-and-diseases/coronavirus/first-and-second-waves-of-coronavirus> Hämtad: 2022-02-25

- KQED Inc (2022-01-08). *Students' social and mental health care needs weigh heavily on schools*. <https://www.kqed.org/mindshift/58942/students-social-and-mental-health-care-needs-weigh-heavily-on-> Hämtad: 2022-01-25
- Kunskapsguiden (2020-04-27). *Vad är adhd?* <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/adhd/vad-ar-adhd/> Hämtad: 2021-12-04
- McKinsey & Company (2020-06-01). *Covid-19 and student learning in the United States: the hurt could last a lifetime*. <https://www.mckinsey.com/industries/education/our-insights/covid-19> Hämtad: 2022-01-27
- National Center on Education and the Economy, Washington (NCEE) (2020-04-30). *A Step ahead: Estonia Emerges as a Leader in Worldwide Distance Learning Experiment*. <https://ncee.org/quick-read/a-step-ahead-estonia/> Hämtad: 2021-12-27
- Psykologiguiden (2022). *Psykologilexikon*. <https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=socioemotionell> Hämtad: 2022-02-24
- Regeringen (2021-01-07). *Högstadieskolor får möjlighet till fjärr- eller distansundervisning för att undvika trängsel och minska smittspridningen* <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/01/hogstadieskolor-far-mojlighet-till-fjarr-eller-distansundervisning-for-att-undvika-trangsel-och-minska-smittspridningen> Hämtad: 2022-01-03
- Regional Co operation Council (2021-12-13). *RCC's Roma Integration Project hosts the regional conference on Impact of Covid-19 on Roma in the Western Balkans*. <https://www.rcc.int/news/742/usein-the-school-dropout-rate-of-roma-children-increased-by-11-while-every-second-roma-reported-reduced-income-due-to-the-impact-of-covid-19> Hämtad: 2022-02-26
- Reuters (2021-10-24). *COVID-19 cases recorded in eastern Europe hit 20 million*. <https://www.reuters.com/world/europe/outbreak-worsens-covid-19-cases-eastern-europe-near-20-million-2021-10-24/> Hämtad: 2022-02-25
- Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL) (2019-12-02). *Hbtqi*. <https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/hbtqi/> Hämtad: 2022-02-24
- Skolverket (2021-03-04). *Distansundervisning*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/distansundervisning> Hämtad: 2021-12-27
- Skolverket (2021-09-01). *Digital kompetens i bildämnet*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/digital-kompetens-och-bild> Hämtad: 2021-12-30
- Skolverket (2021-11-08). *PISA: en studie om kunskaper i matematik, naturvetenskap och läsförståelse* <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsområdet/pisa->

[internationell-studie-om-15-aringars-kunskaper-i-matematik-naturvetenskap-och-lasforstaelse](#) Hämtad: 2021-12-06

Skolverket (2021-11-12). *TALIS: en studie om lärares och rektorers arbete i förskolan och grundskolan.*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsomradet/talis-internationell-studie-om-larares-och-rektorers-yrkesvardag> Hämtad: Hämtad:2022-01-03

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) (2021-08-24). *Vad är neuro-psykiatriska funktions-nedsättningar (NPF)?*

<https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar-npf/vad-ar-neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar-npf/> Hämtad: 2021-12-18

Svenska FN-förbundet (2021). *Vad gör FN?* Hämtad: 2022-03-07

Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) (2018). *Iskolák, óvodák és a korona vírus: szabályok, lehetőségek.* <https://tasz.hu/koronavirus-iskolak> Hämtad: 2022-02-26

The Irish Times (2020-01-06). *Covid-19: Schools report 'huge' pupil absences as they reopen after Christmas.*

<https://www.irishtimes.com/news/education/covid-19-schools-report-huge-pupil-absences-as-they-reopen-after-christmas-1.4770246> Hämtad: 2022-01-28

The New Statesman. UK Edition (2021-11-24). *How a fourth Covid wave is crashing over Europe. As infections rise and new restrictions are imposed, Europeans are divided between the resigned majority and the angry few.*

<https://www.newstatesman.com/long-reads/2021/11/how-a-fourth-covid-wave-is-crashing-over-europe> Hämtad: 2022-02-25

ThinkGlobalHealth (2022-03-04). *Timeline of the Coronavirus A frequently updated tracker of emerging developments from the beginning of the COVID-19 pandemic.* <https://www.thinkglobalhealth.org/article/updated-timeline-coronavirus> Hämtad: 2022-02-24

Time (2021-11-12). *Is a Fifth Wave Coming? Ahead of Holidays, COVID-19 Cases Are Still Below 2020 Levels—For Now.*

<https://time.com/6117006/covid-19-fifth-wave/> Hämtad: 2022-03-03

UNESCO (2022-02-22). *Global monitoring of school closures.*

<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse#durationschoolclosures> Hämtad: 2022-02-06

World Health Organization (WHO) (2020-09-19). *Coronavirus disease (COVID-19): Schools* <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-covid-19-schools>

Hämtad:2021-12-27

World Health Organization (WHO) (2022). *Health and Well-Being*.

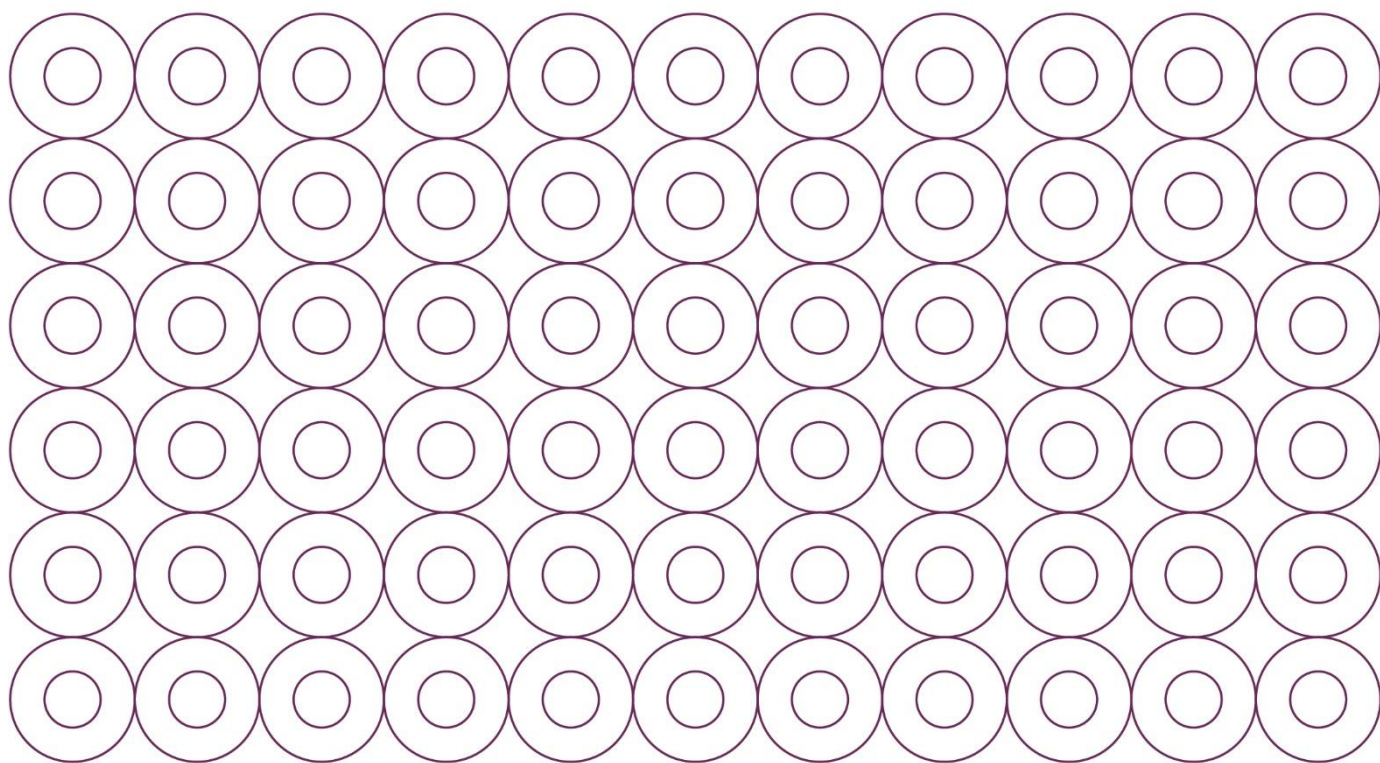
<https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being>

Hämtad: 2022-01-31

World Population Review (2022-03-03). *Low Income Countries 2022*.

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/low-income-countries>

Hämtad: 2021-12-22



Skolverket

www.skolverket.se